

TROJOSOBNÝ BOH V SÚČASNEJ NÁUKE KATOLÍCKEJ CIRKVI¹

Jozef Krupa

Abstrakt. Autor v štúdiu predstavuje súčasnú náuku Katolíckej cirkvi o najväčšom tajomstve kresťanskej viery, ktorým je Najsvätejšia Trojica. Poukazuje na to, že toto učenie, ktoré bolo sformulované v prvých storočiach kresťanstva, stále platí. Čitateľom predkladá jeho najdôležitejšie časti, ako sú: Sväté písmo a predstavitelia Tradície o Najsvätejšej Trojici, trojičné pochádzania, trojičné vzťahy, trojičné privlastňovania, posielania, osobné vlastnosti jednotlivých božských osôb, trojičná perichoréza a iné. Katolícka cirkev považuje za mylné všetky názory, ktoré sa od tejto doktríny odklňajú v podstatných prvkoch. Na ne poukazuje autor v záverečnej časti štúdie. Ich prezentácia umožňuje spoznať, v ktorej oblasti sa odchyľujú od oficiálnej doktríny Katolíckej cirkvi a zároveň potvrdiť, že katolícka náuka o tomto tajomstve viery sa pod ich vplyvom nemení.

Abstract. Triune God in the Current Doctrine of the Catholic Church. Author of the study introduces the current teaching of the Catholic Church about the greatest mystery of the Christian faith, which is the Most Holy Trinity. He points out that this teaching, which was formulated in the early centuries of Christianity, still applies. He presents to readers its most important parts, such as: Bible and representatives of the Tradition about the Most Holy Trinity, Trinity's proceeding, Trinitarian relations, Trinitarian appropriations, missions, personal characteristics of each divine person, Trinitarian perichoresis and others. The Catholic Church considers as wrong all opinions, which are departed from this doctrine in essential aspects. Author refers to them in the final part of the study. Their presentation allows to get to know in which area they deviate from official doctrine of the Catholic Church and to confirm that the Catholic doctrine about this mystery of faith doesn't change under their influence.

Zoznam použitých skratiek

- AAS – *Acta Apostolicae Sedis – Commentarium Officiale*. Typis Vaticanis
DH – DENZINGER, H., HÜNERMANN, P. [Hrsg.]. *Enchiridion symbolorum, definitio-
num et declarationum de rebus fidei et morum : Lateinisch – Deutsch*. 37. Auflage. Freiburg im Breisgau; Basel; Rom;
Wien : Herder, 1991. 1706 s. ISBN 3-451-22442-9.
NR – NEUNER, J., ROOS, H. *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995. Z nemeckého originálu J. Neuner, H. Roos. *Der Glaube der Kirche in den Urkunden der Lehrverkündigung*, 12. vydanie. Preložil V. Mikula. 471 s. ISBN 80-7141-072-1.

¹ Prednáška prednesená pre Radu pre VVK KBS 17. marca 2014.

Úvod

Boh je rozhodujúca téma teológie, ako to vyjadruje už samotné sebaoznačenie tejto vedy – náuka o Bohu. Otázka o Bohu dnes budí rozsiahlu pozornosť aj mimo rámca kresťanskej teológie. Boh sa stal akýmsi magickým slovom, ktoré budí pozornosť našej mysle, a to v kladnom aj v zápornom zmysle. Téma Boha je veľmi aktuálna a zamestnáva nemálo ľudí (porov. [117, s. 9]; [120, s. 56]; [44, s. 86]; [86, s. 274]).

O Bohu, ako ho chápe katolícke, ale do značnej miery aj ortodoxné a protestantské učenie, pojednáva dogmatický – vieroučný – traktát o Bohu jedinom a trojosobnom, ktorý sa nazýva aj trinitológia.²

Vyznávanie trojjediného Boha je súhrnom kresťanskej viery (porov. [130, s. 87]; [104, s. 34]). Trojičné tajomstvo je základné tajomstvo kresťanského zjavenia. Spoločne so Židmi a moslimami vyznávajú kresťania jediného Boha, ale až trojičná Božia povaha je rozlišujúcim rysom kresťanského obrazu Boha. Táto črta je hlboko zakorenená v Kristovom zjavení (porov. [117, s. 13]).

„Mystérium Najsvätejšej Trojice je ústredným tajomstvom viery a života. Je to tajomstvo vnútorného života Boha, prapôvod všetkých iných tajomstiev viery a svetlo, ktoré ich osvetľuje. Je ‚v hierarchii viery‘ [107, s. 37] najzákladnejšie a najpodstatnejšie. Celé dejiny spásy nie sú ničím iným ako dejinami cesty a prostriedkov, pomocou ktorých sa pravý jediný Boh – Otec, Syn a Duch Svätý zjavuje, zmieruje sa s ľuďmi, čo sa odvráti od hriechu, a zjednocuje ich so sebou“ [107, s. 37].

Najhlbším tajomstvom kresťanskej viery je, že Boh je síce jeden jediný jednosťou svojej nekonečne dokonalej božskej prirodzenosti, avšak jestvuje ako tri medzi sebou skutočne rozdielne osoby: ako Otec, Syn a Duch Svätý. Tieto tri božské osoby spoločným menom nazývame: Najsvätejšia Trojica.

Tri božské osoby sa medzi sebou rozlišujú protikladnými osobnými vzťahmi tým, že Otec plodí Syna a od oboch pochádza Duch Svätý. Tri božské osoby sú však len jeden Boh, lebo každá z nich je totožná s tou istou jedinou božskou prirodzenosťou, avšak každá iným svojprávnym podstatným spôsobom: Otec tak, že plodí Syna, Syn tak, že je splodený, Duch Svätý tak, že od oboch pochádza.

Osoba – podľa filozofie – je kompletná rozumná substancia, ktorá má povahu svojprávnosti. Je to samostatný subjekt. Takže osoba sa javí ako svojprávnym majiteľ aj svojej vlastnej substancie, aj ako nositeľ svojej pri-

² Názov pochádza z latinského slova *Trinitas*, čo znamená Trojica. Ortodoxná teológia používa výraz *triadológia*, ktorý má základ v gréckom slove *trias*, po slovensky tri. V tomto prípade však nevyjadruje množstvo, ako to zvyčajne chápeme, ale v božstve označuje nevysloviteľný poriadok a dokonalosť; porov. BELEJKANÍČ, I. *Pravoslávne dogmatické bohoslovie I*. Prešov : Prešovská bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity, 1995, s. 55; TENŽE. *Katolícky katechizmus z pohľadu pravoslávnej teológie : Zrovnávacie bohoslovie*. Prešov: Eparchiálna rada pravoslávnej cirkvi, 1998, s. 20.

rodzenosti, svojich vlastností a svojej činnosti (porov. [37, s. 29]). Pojem *osoba* (hypostasis) prenikol do západného myslenia až prostredníctvom meditácie o Kristovi. Má teologický pôvod (porov. [135, s. 335 – 336]; [45, s. 135]; [118, s. 156]). Tajomstvo Najsvätejšej Trojice teda znamená, že jediná božská substancia je trojitým rozdielnym spôsobom svojprávná, takže jeden Boh sú tri rozdielne božské osoby, ale sú iba jeden Boh, lebo každá z nich je tou samou jedinou božskou substanciou (prirodzenosťou), lenže každá iným podstatným spôsobom. [37, s. 29].

Pre osvetlenie problematiky pojmu osoby, ktorý nepoznajú na Ďalekom východe, poukážeme na Fichteho, Hegela a Schopenhauera.

J. G. Fichte († 1814) sa vyslovil v tzv. ateistickom spore v rokoch 1798/99, že Boha nemožno nazvať „osobou“, pretože by oproti stvoreným veciam aj svetu ľudí, alebo oproti každej z týchto skutočností, musel byť konečný, keďže by bol nimi ohraničený. Proti tomu sa postavil Hegel tvrdiac, že k podstate osoby patrí síce protiklad, čo však neznamená prijat' ohraničenie. Osobe je vlastné, aby sa prejavila vo svojom protiklade, či už oproti veciam, či v „ty“, a takto sa v tom druhom opäť našla, a to v tej miere, v akej sa vyjadрила. Človek sa však nemôže plne prejavíť v to druhé, a preto nie je v plnom zmysle osobou.

Vplyvom budhizmu videl A. Schopenhauer († 1860) v osobnom individualizovaní dôvod pre prautrpenie, ktoré volá po vykúpení v splynutí vo Vševôli. Hegel videl v osobe iba prechodný okamih vo vývoji absolútnej idey.³

W. Bruegger vysvetľuje osobu takto: „Je to jednotlivé bytie, vybavené duchovnou prirodzenosťou so svojou neodlučiteľnou osobitosťou... Osobe je vlastná podstatná schopnosť k sebavedomiu a k slobodnému sebaurčeniu.“

Vo Svätom písme poznávame Božiu životnosť ako osobnú skutočnosť. Výraz „osoba“ nie je biblický. Je latinského pôvodu.⁴ Jeho zavedenie do teológie sa uskutočnilo v kristológii a v náuke o Najsvätejšej Trojici. Čo sa týka samotnej veci, ľudia spoznali Božiu osobnosť, jeho osobné bytie vôbec, najprv v zážitku s Bohom v zjavení, nie v prirodzenom filozofickom úsilí. Keď sa ľudia stretali s Bohom ako pánom dejín, zakúšali ho ako tú skutočnosť, ktorú zvykneme označovať v latinčine výrazom „osoba“. Učenci považovali slovo „osoba“, aspoň do istého stupňa, za vhodné na opisovanie Božej skutočnosti v jej živosti, v jej konaní, ktoré mocne ovplyvňovalo dejiny, v jej samovlastnení a v jej slobode.

Grécka filozofia tak málo rozvinula obsah slova „prosopon“, resp. *hypostasis*, ako to urobila latinská filozofia pred Boëthiom († 524) s podobným pojmom *suppositum*, i keď sa tieto termíny používali. Zo strany kresťanských teológov bola potrebná veľká námaha, kým na pod-

³ Takto položil základ pre zospoločensťujúce náhľady dialektického materializmu. Friedrich Nietzsche ohlasoval zo svojej stránky výstredný kolektivismus („mnohí“, „primnohí“), ako aj extrémny individualizmus (nadčlovek) (porov. [114, s. 52]).

⁴ Je to preklad gréckeho výrazu „prosopon“.

klade Božej skúsenosti, ako ju podáva Sväté písmo, naplnili obsahom od Grékov prevzaté slovo *prosopon* – osoba (*persona*) a jeho protiklad „*usia*“ (prirodzenosť). Hlavnú prácu vykonali Tertulían a sv. Augustín. Prvá definícia pojmu „osoba“ pochádza práve od Boëthia. V súvisi s kristológiou dal osobe podstatné určenie: Osoba je individuálna substancia prirodzenosti, ktorá je obdarená rozumom. V 12. storočí popravil túto definíciu Richard od sv. Viktora v náuke o Najsvätejšej Trojici a prevzal toto podstatné určenie: Osoba je bezprostredné jestvovanie duchovnej bytosti. V každom prípade za objavenie ľudskej dôstojnosti, spojenej s pojmom „osoba“, treba sa poďakovať kresťanstvu.

Hoci pojem „osoba“ je pre teológiu potrebný, neslobodno podceňovať jeho ťažkosti. Možno sa pýtať, či by pre človeka Ďalekého východu, ktorý cíti odpor voči pojmu „osoba“, nebolo lepšie, podobne ako to robí samo Sväté písmo, pojem „osoba“ používať tak málo, ako len možno, a namiesto toho nech hovorí sám obsah. Pre jasné výroky v náuke o Najsvätejšej Trojici a v kristológii nebude však možné sa ho zrieknuť, i keď sa niektorí autori domnievajú, že môže byť pre vieru dokonca nebezpečný.

Výhrady, ktoré sa proti tomuto pojmu vznášali a vznášajú, pochádzajú z oblasti pozemského osobného bytia a z mnohorakosti jeho pojmového používania v novej dobe. S pojmom pozemskej osoby sa totiž spája pojem ohraničenosti, t. j. napokon konečnosti (J. G. Fichte, A. Schopenhauer). A tak nielen ľudia Ďalekého východu, ale aj niektorí západní myslitelia, predovšetkým mystici, sa nazdávali, že použiť pojem „osoba“ pre Boha je nebezpečné, ba nemožné.

Pojem „osoba“ nemožno použiť pre Boha v zmysle našej každodennej skúsenosti. To je už aj preto nemožné, lebo Boh nie je jednoosobný, ale trojosobný. Trojosobnosť zasa sťažuje pochopenie a použitie pojmu „osoba“ v teológii. Na druhej strane však práve ona naň poukazuje ako na nevyhnutný. Práve preto, že teológovia pociťovali ťažkosti s týmto pojmom, pokúsil sa Richard od sv. Viktora v 12. storočí o novotvar.

Tu je zvlášť dôležité pripomenúť význam analógie. Tento chce povedať, že Boh je iným spôsobom osoba ako človek. Tento iný spôsob treba zvlášť silno prízvukovať, aby formula o „troch osobách“ nevyústila do náuky o troch bohoch. V tvrdení o Bohu musíme popierať, že je osobou v ľudskom zmysle. Máme však prijať, že Boh je osoba v inom zmysle. Tento iný zmysel je v protiklade k osobnému bytiu ľudského jestvovania a aj naďalej zostáva pre človeka nejasný. Táto dialektika môže viesť k tomu, že na jednej strane budú odborníci odmietať osobnosť Boha, na druhej strane, že ju budú o Bohu vyslovovať nerozmyslene a bez uváženia.

Používajúc pojem „osoba“ na Boha treba premyslieť práve tak prvok seba vlastnenia vo forme spätného návratu Boha k sebe samému (sv. Tomáš Akvinský), ako aj prvok zjavenia, Božieho prejavienia. Absolútne bytie je osobné, nakoľko mu prislúcha prejavienie sa. V Bohu je osobnostné bytie ako absolútne vedomie a ako absolútna moc disponovať

sebou a reálna v najvyššej dokonalosti. Prejavenie sa Boha sa najsilnejšie vyjadruje v trojosobnej božskej výmene života. Ukazuje sa aj v stvorení, vo vteleaní a v zavŕšení.

Sväté písmo vykresľuje životnú formu, pod ktorou rozumieme slovo „osoba“, keď svedčí o mocnom účinkovaní Boha, ktorý vytvára začiatok a koniec (porov. Gn 1, 2; 2, 4; Mk 13, 33n.; Hebr 1, 2; 11, 3). Keď hovorí o jeho poznávaní a láske, keď mu pripisuje rozhodovanie, hnev, spravodlivosť, milosrdenstvo, lásku a vernosť, prísľuby a hrozby. Keď predstavuje Božiu vôľu ako sebauplatnenie. Popiera o ňom všetky nutnosti, napr. nutnosť jedenia a pitia, spania a únavy (porov. Ž 121, 4; Iz 40, 28). Preto môže byť partnerom zmluvného ľudu, ktorý si sám vyvolil, partnerom, ktorý je pripravený pomáhať a je spoľahlivý. Boh sa nikdy nezjavuje v Svätom písme ako „ono“, ale vždy ako „ja“. On uzatvára zmluvu s Izraelom (porov. Ex 19, 1 - 6). Jeho „ja“ vidíme predovšetkým v zdôraznených monoteistických výrokochoch o sebe u proroka Izaiáša v kapitolách 40 - 49. Aj podstatné určenie človeka ako Božieho obrazu (porov. Gn 1, 26; 9, 6) poukazuje na to, že Boh je osoba. No práve tu musí starozákonný spisovateľ použiť antropomorfný spôsob reči, aby dôstojne podčiarkol Božiu personalitu. Ako málo pritom rozmýšľala o Bohu na spôsob človeka, ukazuje opäť zákaz robiť obrazy (porov. Dt 4, 9 - 24). V tom istom smere ukazuje zdržanlivosť v opise teofánií (porov. Ex 24, 10; Iz 6). Nenachádzame nijaký opis tejto tajomnej udalosti. Sväté písmo zdôrazňuje práve tak silno to, že Boh je iný ako to, že je osobou (porov. Nm 23, 19; 1 Sam 15, 26).

Ak Sväté písmo zdôrazňuje, že Boh je osoba, a to v uvedenom spôsobe, bez toho, že by použilo toto slovo, nejde tu o teoretické poznanie Božej štruktúry, ale o nábožensko-etický charakter toho, že Boh je osoba. Boh je v protiklade k hriechu. Tým sa jasne líši od všetkých ľudských osôb (porov. Oz 11, 9). Je praobrazom ľudského konania (porov. Lv 19, 20; 20, 8). Toto však vždy zaostáva za Božím konaním. Mohli by sme povedať: Absolútne bytie, ktoré nazývame Bohom, je to „Ty“, ktoré oslovuje človeka. S bezpodmienečnou platnosťou od neho požaduje a chce, aby ho človek oslovil. V tomto zmysle je Boh láska, bytie pre všetko ostatné bytie.

Takýto spôsob hovorenia o Bohu ako o osobe sa prelína celým Svätým písmom. V Novom zákone sa príchodom Krista dostáva na najvyšší bod [114, s. 51 - 56].

Najsvätejšia Trojica znamená blažený večný život Boha a je aj našim posledným nadprirodzeným cieľom, lebo Boh nás povolal k tomu, aby sme dosiahli účasť na jeho večnom blaženom trojičnom živote. Je teda našou prvoradou úlohou, aby sme podľa možnosti čím lepšie poznali a vo svojom duchovnom živote aplikovali pravdy viery o tomto najväčšom tajomstve nášho náboženstva [37, s. 29].

1. Dogma o Najsvätejšej Trojici v prameňoch Božieho zjavenia

K pravde o existencii Boha sa ľudský rozum môže povzniesť na základe skutočností, pozorovaných vo svete a v ľudskej psychike a skúmaných vo svetle zásady príčinnosti a dostatočného dôvodu. Keď je človek presvedčený o existencii Boha ako prvej príčiny i ako nutného Bytia, ktoré v sebe obsahuje všetky dokonalosti, potom už môže dedukovať závery, že Stvoriteľ je všemohúci, že je dobro, že je nekonečný a že vôbec všetko zo stvorených vecí sa v ňom nachádza ušľachtilým a neobmedzeným spôsobom. Takéto poznanie Boha je veľmi obmedzené, lebo žiadne pojmy stvorených rozumných bytostí nemôžu dokonale vyjadriť plnosť Bytia.

Náuka o Bohu jedinom sa dá celkom dobre odvodiť a zdôvodniť z rozumu. Božím zjavením sa tieto pravdy dopĺňujú a neomylné⁵ potvrdzujú. Náuku o Bohu trojosobnom, kým nebola zjavená, nedokázal ľudský rozum vynájsť, ani potom presne dokázať, ani úplne pochopiť a vystihnúť. Je to najhlbšie tajomstvo, ktoré Stará zmluva len naznačila a až „jednorodný Syn, ktorý je v Otcovom lone, to sám zvestoval“ (Jn 1, 18). Voči tomuto tajomstvu sme ako deti pri nohách učiteľových, ktorým je jedine vševediaci Boh. Preto treba nad týmto tajomstvom uvažovať s posvätnou úctou, ako to robili predstavitelia Tradície (porov. [54, s. 148]).

1.1. Sväté písmo Starého zákona

Teológovia sa zhodujú v tom, že dogma Najsvätejšej Trojice bola výslovne zjavená až v Novom zákone, kým v Starom zákone bola iba naznačená. Takýmito náznakmi sú medziiným:

1. Okolnosť, že Boh hovorí o sebe v množnom čísle. Napríklad „Učiniťme človeka na náš obraz, nám podobný!“ (Gn 1, 16). Alebo: „Hľa, človek sa stal ako jeden z nás!“ (Gn 3, 22).
2. Očakávaný Mesiáš je označený ako Dávidov Pán, ktorého Boh posadí na svoju pravicu (porov. Ž 110, 1); ako Boh s nami – Emanuel – a mocný Boh (porov. Iz 7, 14; 9, 5). O tomto Mesiášovi Boh vyhlasuje: „Ty si môj syn, ja som ťa dnes⁶ splodil“ (Ž 2, 7). Je teda Bohom a predsa rozdielna osoba od Boha Otca, ktorý ho splodil a po pravici ktorého má sedieť.
3. Druhá božská osoba je v Starom zákone naznačená aj v náuke o zosobnenej Božej múdrosti, ktorá o sebe hovorí: „Ja som vyšla z úst Najvyššieho, ako prvorođená pred všetkým tvorstvom“ (Sir 24, 5; porov. Prísl 8, 22 – 35; Múd 7, 24 – 27).

⁵ Pod touto neomylnosťou rozumieme neomylnosť na základe katolíckej viery, ktorá sa odvoláva na Božie zjavenie, nie neomylnosť na základe experiencie alebo rozumovej evidencie.

⁶ T. j. večne.

4. Božiemu Duchu sa v Starom zákone pripisuje stvorenie (porov. Ž 33, 6; 104, 30), posvätenie ľudí (porov. Ez 36, 27), rozdávanie Božích darov (porov. Iz 11, 2 - 3; Joel 3, 1).
5. Náznakom Najsvätejšej Trojice v Starom zákone je aj trojité požehnanie, ktorým podľa Božieho nariadenia mali kňazi požehnávať Izraelitov a v ktorom sa trikrát spomína meno „Pán“ (Nm 6, 24 - 27), ďalej trojité volanie Serafinov: „Svätý, Svätý, Svätý je Pán zástupov“ vo videní, ktoré mal prorok Izaiáš o nebi (Iz 6, 3).

1.2. Sväté písmo Nového zákona

Pri štyroch významných udalostiach, ktoré sa týkajú Spasiteľovho života na zemi, sa spomína Najsvätejšia Trojica podľa rozdielnosti troch božských osôb:

1. Pri zvestovaní jeho vtelenia: „Duch Svätý zostúpi na teba a moc Najvyššieho ťa zatieni, a preto aj to sväté, čo sa z teba narodí, bude sa volať Božím Synom“ (Lk 1, 35).
2. Pri jeho pokrstení: „Duch Svätý v telesnej podobe ako holubica zostúpil na neho a z neba sa ozval hlas: Ty si môj milovaný Syn, v tebe mám zaľúbenie“ (Lk 3, 22).
3. Pri Poslednej večeri hovorí Pán Ježiš: „Ja budem prosiť Otca a dá vám iného Obrancu, aby bol s vami naveky, Ducha pravdy“; „Obranca, Duch Svätý, ktorého Otec pošle v mojom mene, naučí vás všetko“ (Jn 14, 16; 14, 26; porov. [37, s. 29 - 31]). Ježiš hovorí o príchode Ducha Svätého aj toto: „Keď príde Tešiteľ, ktorého vám ja pošlem od Otca, Duch pravdy, ktorý vychádza od Otca, on o mne vydá svedectvo“ (Jn 15, 26; porov. [62, s. 39]).
4. Pri svojom nanebovstúpení dáva Pán Ježiš apoštolom príkaz: „Učte všetky národy a krstíte ich v mene Otca i Syna i Ducha Svätého“ (Mt 28, 19). V tomto príkaze sa jasne hovorí o troch rozdielnych božských osobách. V gréckom texte je to zdôraznené tým, že pred každou osobou je určitý člen.⁷ Taktiež text jasne hovorí o ich spoločnom jedinom božstve, čo je naznačené slovami: „krstíte ich v mene...“. Keďže slovo „meno“ je v jednotnom čísle, znamená jedinú spoločnú podstatu a moc. Ide tu však o božskú moc a podstatu, lebo krst, ktorý sa mocou troch osôb udeľuje, dáva odpustenie hriechov a nadprirodzený život. To však môže spôsobiť len božská moc (porov. [37, s. 31]; [124, s. 60]). V príkaze udeľovať krst, odovzdanom v Evanjeliu sv. Matúša, sú vymenovaní Otec, Syn a Duch Svätý ako „Traja“, ktorí patria do tajomstva Boha, a v mene ktorých majú byť zrodení noví veriaci (porov. [62, s. 38 - 39]).

Nielen evanjeliá, ale aj ostatné spisy Nového zákona dosť často spomínajú tri božské osoby. Napríklad sv. Peter píše veriacim, „ktorých Boh Otec predpoznal a Duch Svätý posvätil, aby boli poslušní Ježišo-

⁷ „Tú patros ...“ atď.

vi Kristovi a skropení jeho krvou“ (1 Pt 1, 2). Sv. Pavol takto pozdravuje veriacich: „Milosť nášho Pána Ježiša Krista a láska Boha Otca i spoločenstvo Ducha Svätého nech sú s vami všetkými“ (2 Kor 13, 13; porov. [37, s. 31]). Druhý list Korintanom sa končí touto nádhernou formulou (porov. [62, s. 38]).

1.3. Tradícia o Najsvätejšej Trojici

1. Cirkev od prvopočiatku vyznávala vieru v Najsvätejšiu Trojicu vo svojej liturgii, napríklad pri vysluhovaní sviatosti krstu. Už starokresťanský spis Didaché z konca 1. alebo zo začiatku 2. storočia. píše: „Krstite v mene Otca i Syna i Ducha Svätého“. Ten istý spis znova hovorí: „... nalej trikrát vodu na hlavu v mene Otca i Syna i Ducha Svätého“. Pritom sa aj od krstencov žiadalo vyznanie viery v tri božské osoby. Ďalšie liturgické dôkazy sú: prežehnávanie sa znakom sv. kríža: V mene Otca i Syna i Ducha Svätého, udeľovanie požehnania v mene troch božských osôb a chváloslovie na zakončenie modlitieb: Sláva Otcu i Synu i Duchu Svätému.
2. Predstavitelia Tradície tiež už od najstarších dôb výslovne učia dogmu Najsvätejšej Trojice. Už na sklonku prvého storočia pápež sv. Klement Rímsky († 101) a sv. Ignác, biskup v Antiochii († 107) a po nich ďalší v každej dobe. Sv. Augustín († 431) napísal pätnásť kníh o Najsvätejšej Trojici. V úvode tohto veľkého diela sa odvoláva na to, že tí, čo pred ním písali o Najsvätejšej Trojici, súhlasne vyznávali Trojicu božských osôb, ktoré sú jednej podstaty.
3. Dôkazom viery Cirkvi v Najsvätejšiu Trojicu je aj tá skutočnosť, že ak niekto začal hlásať bludné učenie, ktorým popieral buď jestvovanie a skutočnú rozdielnosť troch božských osôb, napríklad v 3. storočí Praxeas, Sabellius, Pavol zo Samosaty, alebo popieral božstvo niektorej osoby a jedinosť podstaty troch osôb, ako vo 4. storočí popieral božstvo Syna Árius a božstvo Ducha Svätého Macedonius, ihneď bol Cirkvou odsúdený.
4. Vo 4. storočí bola definitívne ustálená aj filozofická terminológia, vzťahujúca sa na Najsvätejšiu Trojicu. To, čo je v Bohu jedno, sa označuje slovami: „podstata“, „substancia“, „prirodzenosť“,⁸ a čo je v Bohu tri, sa označuje slovom „osoba“.⁹ Mylne by sa však niekto nazdával, že božská podstata a božská osoba sú azda rozličné veci. Každá božská osoba je totožná s tou istou jedinou božskou podstatou, lenže každá osoba je iným spôsobom touto podstatou. Tak sú tri rozličné božské osoby tej istej podstaty, ako kmeň a koreň tvoria

⁸ Po grécky: „fysis“, „usia“, latinsky: „essentia“, „substantia“, „natura“.

⁹ Po grécky: „hypostatis“, „prosôpon“, latinsky: „persona“ – aj „hypostatis“, slovensky aj „hypostáza“, hoci tento druhý výraz sme v slovenčine v teológii nezvykli používať; porov. DUBRAVEC, Š. *Katolícka dogmatika*, s. 31 – 32; GRESHAKE, G. *Der dreieine Gott. Eine trinitarische Theologie*. Freiburg im Breisgau : Herder, 1997, s. 78 – 84.

jednu rastlinu. Aj ľudská osoba je totožná so svojou ľudskou podstatou. Napríklad nejaký Ján je to isté, čo jeho duša, hlava, ruky, nohy, lenže keď ho chápeme ako osobu, to znamená, že je vlastníkom svojej ľudskej podstaty, svojím rozum rozmýšľa, rukami pracuje, nohami chodí, atď. Kým však jedna ľudská podstata, teda jeden konkrétny človek, je aj len jedna osoba a tri ľudské osoby sú aj traja ľudia, tri ľudské podstaty, tajomstvo Najsvätejšej Trojice nás učí, že jediný Boh sú tri rozdielne božské osoby (porov. [37, s. 32]).

Opierajúc sa o údaje Božieho zjavenia, Učiteľský úrad Cirkvi v Nicejsko-konštantínopolskom symbole vyznal svoju vieru „v Ducha Svätého, Pána a Oživovateľa..., ktorému sa zároveň vzdáva tá istá poklona a sláva ako Otcovi a Synovi“. Taktiež Štvrtý lateránsky koncil učil veriť a vyznávať, že „je len jeden pravý Boh..., Otec, Syn a Duch Svätý: tri osoby, jedna prirodzenosť..., Otec, ktorý nepochádza od nikoho, Syn, ktorý pochádza len od Otca a Duch Svätý, ktorý pochádza zároveň od obidvoch, vždy bez začiatku a bez konca“ [62, s. 39].

2. Dogma o Najsvätejšej Trojici v učení Cirkvi

Náuka Cirkvi o Najsvätejšej Trojici sa rozvíjala na základe svedectva Svätého písma a poapoštolského rozvinutia viery.¹⁰ Viera Cirkvi v troj osobnosť Boha bola vyhlásená na všeobecných konciloch (napr. v Nicei v roku 325) i na miestnych synodách Cirkvi. Stretávame sa s ňou v dvoch štrukturálne odlišných podobách: vo vlastných vyznaniach viery a v cirkevných náukových predlohách, ktorých najnútornejším zmyslom však je takisto vyznanie viery. V najstarších vyznaniach viery sa hovorí, že jeden Boh má Syna, ktorého poslal na svet, a Ducha Svätého, skrze ktorého pôsobí v Cirkvi. Počnúc 4. storočím sa božstvo Syna a Ducha Svätého zdôrazňuje čoraz jasnejšie a určitejšie.¹¹ Keďže viera v Najsvätejšiu Trojicu má pre kresťanstvo nedozerný význam a pre ťažkosť, ktorej je – ako vieme – vystavené ľudské myslenie ohľadom viery v Najsvätejšiu Trojicu, je pochopiteľné, že Cirkev znova a znova vydáva svedectvo o viere v trojosobného Boha, a že túto vieru bráni pred nesprávnymi výkladmi (porov. [114, s. 148]).

Cirkev síce nemala hneď od začiatku vypracované filozofické pojmy substancie, prirodzenosti, podstaty, ktorými označujeme to, čo je v Bohu jedno, a na druhej strane zase pojmy osoby, hypostázy, osoby, ktorými označujeme to, čo sú v Bohu tri. Cirkev však konkrétne hneď od doby apoštolov stále verila a od veriacich žiadala, aby vyznávali (porov. [37, s. 29]) jediného Boha, Otca všemohúceho i Ježiša Krista, jeho

¹⁰ V cirkevnom učení treba niečo chápať ako prísny výrok viery, iné ako výpoveď viery, nachádzajúcu sa v oblasti viery (porov. [114, s. 148]).

¹¹ Nie vždy sa dá ľahko určiť hranica medzi Cirkvou vyhlásenými dogmami a výrokmi viery, ktoré nie sú mienené ako vlastné dogmy. Pre prax viery to však ani nemá dôležitú úlohu. Veď pre ňu nie je potrebné vyrátať prvky cirkevného ohlasovania až do najmenších detailov podľa ich stupňa teologickej istoty (porov. [114, s. 148]).

jediného Syna i Ducha Svätého (porov. Apoštolské vyznanie viery. In: [34, č. 30]; [89, č. 911]).

V neskorších dobách stále rozvinutejšie formulovala túto základnú dogmu proti rozličným mylným náukám. Tak na snemoch v Nicei v roku 325 a v Carihrade v roku 381 zostavila Cirkev podrobnejšie vyznanie viery proti bludom, ktoré popierali božstvo Ježiša Krista a božstvo Ducha Svätého. Toto (porov. [37, s. 29 – 30]) *Nicejsko-carihradské vyznanie viery* (porov. [34, č. 150]; [89, č. 250]; [55, s. 290]; [3, s. 165 a 181 – 188]; [32, s. 133 – 137]; [123, s. 17 – 46]) sa modliame vo svätej omši. Obširne rozvádza dogmu o Najsvätejšej Trojici aj takzvané Atanázske vyznanie viery, ktoré zrejme nepochádza od sv. Atanáza z Alexandrie, lež vzniklo okolo roku 500 (porov. [132, s. 87 – 88]) a nazýva sa aj Pseudoatanázske vyznanie viery *Quicumque* (porov. [34, s. 50]; [89, s. 443]), čiže *Symbolum Quicumque*, ktoré je v celej Cirkvi všeobecne prijaté. Štvrtý lateránsky snem z roku 1215 (porov. [37, s. 30]; [39, s. 41 – 49]) takto podáva učenie o Najsvätejšej Trojici (porov. [37, s. 30]; [35, s. 1773 – 1795]): „Je jedna najvyššia bytosť (summa res), nepochopiteľná a nevysloviteľná, ktorá je opravdivo Otec i Syn i Duch Svätý: tri osoby spolu [sú tou bytosťou] a jednotlivo každá z nich: ... lebo každá z troch osôb je tou bytosťou, totiž božou substanciou, podstatou, čiže prirodzenosťou... a tá bytosť [ako taká] neplodí, ani nie je splodená, ani nepochádza. Otec je však ten, ktorý plodí a Syn je splodený a Duch Svätý pochádza: tak sú rozdiely v osobách a jednota v prirodzenosti.“ [34, č. 804; [89, č. 278].

Na základe cirkevných vieroučných prejavov možno podstatný a záväzný obsah trojičnej viery opísať takto: Jediný Boh existuje (subzistuje) a žije v troch osobách, resp. v subzistenčných spôsoboch. Tieto osoby sa reálne od seba odlišujú, ale sú identické s Božou podstatou, s Božou substanciou. Jedinosť Boha vyplýva z jedinstvi Božej podstaty. Vzhľadom na túto jednotu možno povedať: Jediný Boh existuje ako Otec, Syn a Duch Svätý. Takto sa rozhodne vylučuje akákoľvek štvorica. Pritom – hoci možno hovoriť o reálnom rozdieli medzi osobami – treba medzi Božou podstatou a osobami predpokladať virtuálny, resp. formálny rozdiel. Otec je bez počiatku, Syn je plodený Otcom z Božej podstaty. Duch Svätý nie je plodený, ale „vydychovaný“. Jediným úkonom dýchania vychádza z Otca i zo Syna ako z jediného princípu. Na základe božského „vychádzania“ jestvujú v Bohu vzťahy, ktoré konstituujú osoby, ako aj osobné vlastnosti, ktoré sú zároveň odlišovacími znakmi osôb. Konštitutívne relácie sú otcovstvo, synovstvo a pasívne dýchanie. Tri osoby pre svoj vzťah a jedinosť podstaty žijú v sebe tým najnútornejším spôsobom. Platí tu veta: V Bohu je všetko jedno, ak len nejde o protiklad vzťahu. Ako božská prirodzenosť, tak aj každá Božia činnosť (vo vzťahu k nebožskému) je spoločná trom osobám, pokiaľ ide o najvyššiu účinnú príčinu (porov. [34, č. 3814]), ale nie o pochádzanie jednej osoby druhou. Vo svojej činnosti navonok sú tri osoby jediným princípom činnosti.

Náuka Cirkvi je rozvinutá, resp. novoformulovaná výrazná podoba toho, čo dosvedčuje Sväté písmo a vysvetľujúca Tradícia. Metafyzická trojosobnosť, ktorú učí Cirkev, vystupuje v dejinách spásy, o ktorých svedčí Sväté písmo, nielen – ale hlavne – ako spásonosno-ekonomická Trojica, t. j. ako trojaká spásonosná Božia činnosť. Avšak spásonosno-dejinná Trojica je iba zjavením metafyzickej Trojice. V cirkevných vyznaniach viery potom aj spásonosno-ekonomická Trojica nielenže neostane nepovšimnutá, ale práve viac vystupuje do popredia svedectva viery. Vysvitá to menovite z Apoštolského a z Nicejsko-carhradského vyznania viery, ktoré sú smerodajné pre liturgiu Cirkvi (porov. [114, s. 149 – 150]).

3. Podrobný dôkaz o Najsvätejšej Trojici podľa jej jednotlivých osôb

Keďže Najsvätejšia Trojica je najhlbším tajomstvom viery, preto teológovia podávajú o nej aj podrobný dôkaz podľa jednotlivých osôb tým spôsobom, že z Božieho zjavenia sa o každej osobe jednotlivca dokazuje: 1. že je Bohom; 2. že je skutočnou osobou; 3. že je rozdielnou osobou od ostatných dvoch. Nakrátko uvedieme tento postup.

3.1. Boh – Otec

1. Je Bohom. Sväté písmo často nazýva Boha otcom (porov. [37, s. 32]; [50, s. 163 – 170]; [129, s. 171 – 181]) všetkých tvorov, najmä však spravodlivých ľudí, lebo tí sú jeho prijatými deťmi. Zvláštnym spôsobom sa však Boh nazýva Otcom preto, že má jedného, jednorodeného, večného, vlastného Syna (porov. Mk 12, 26; Jn 3, 16; 17, 5; Rim 8, 32). Keď sa vo Svätom písme hovorí o Bohu – Otcovi, vždy sa predpokladá, že je opravdivý Boh, nekonečne dokonalý (porov. Mt 5, 48), takže o jeho skutočnom božstve nikdy nevznikol v kresťanstve nijaký blud (porov. [37, s. 32 – 33]).

Nový zákon keď hovorí o Otcovi, používa veľmi často slovo Boh (porov. [96, s. 48]).

2. Boh – Otec je skutočná osoba, lebo sa označuje ako podmet a nositeľ činnosti: odpúšťa hriechy, dáva odmenu (porov. Mt 6, 14 – 18), posielá na svet Syna i Ducha Svätého (porov. Jn 10, 36; 14, 26). Aj samo meno „Otec“ označuje osobu.
3. Boh – Otec je rozdielna osoba od Syna a od Ducha Svätého. Keď dokážeme, že Syn a Duch sú rozdielne osoby od Otca, tým bude dokázané aj to, že Otec nie je ani Syn ani Duch Svätý (porov. [37], s. 32 – 33); [2, s. 737 – 740]; [50, s. 163 – 170]; [129, s. 171 – 181]).

3.2. Boh – Syn

1. Je Bohom. Keďže je vlastným Božím Synom (porov. Rim 8, 32), musí mať prirodzenosť svojho Otca – Boha, teda božskú prirodzenosť. Aj výslovne sa nazýva Bohom: „Bohom bolo to Slovo“ (Jn 1, 1). „Kristus

je Boh nad všetkým!“ (Rim 9, 5). Má božské vlastnosti, lebo už bol na počiatku, skôr než vznikol svet (porov. Jn 1, 1; 17, 5), teda je večný. Tiež je Stvoriteľom a udržovateľom všetkého (porov. Jn 1, 3; Kol 1, 16 – 17).

2. Boh – Syn je skutočná osoba. To vysvitá už aj zo samého mena „Syn“, ktoré bezpochyby označuje osobu. Ďalej Boh – Syn sa uvádza ako podmet a nositeľ činnosti: dokonale pozná Otca (porov. Mt 11, 27), vyučuje, koná skutky Otca, posieľa Ducha Svätého, atď. (porov. Jn 1, 18; 10, 38; 15, 26).
3. Boh – Syn je rozdielna osoba od Otca a od Ducha Svätého. Rozdiel medzi Otcom a Synom je zjavný už aj z ich mien, lebo nie je možné, aby niekto bol Otcom alebo Synom seba samého. Otec ho splodil a poslal na svet. Nik však neposieľa seba samého. A keďže zasa aj Otec aj Syn posieľajú Ducha Svätého (porov. Jn 14, 26; 15, 26), obaja sú rozdielni aj od Ducha Svätého (porov. [37, s. 33]; [142, s. 15]).

3.3. Boh – Duch Svätý

1. Je Bohom. Výslovne sa nazýva Bohom napríklad keď sv. Peter vytýka Ananiášovi: „Prečo ti satan opantal srdce, aby si klamal Ducha Svätého... nie ľudí si klamal, ale Boha“ (Sk 5, 3 – 4). Duchu Svätému sa pripisujú božské vlastnosti a diela: vševedúcnosť (porov. Jn 14, 26; 1 Kor 2, 10); vtelenie Božieho Syna (porov. Lk 1, 35); prorocké vnuknutie (porov. 2 Pt 1, 21); rozdávanie milostí (porov. 1 Kor 12, 11).
2. Boh – Duch Svätý je skutočná osoba, lebo sa uvádza ako skutočný nositeľ činnosti: učí, vydáva svedectvo, ustanovuje predstavených Cirkvi (porov. Jn 15, 26; Sk 13, 3; Sk 20, 28), priraduje sa k Otcovi a Synovi v krstnom rozkaze (porov. Mt 28, 19).
3. Boh – Duch Svätý je rozdielna osoba od Otca a od Syna. Otec ho dá ako „iného¹² Obrancu“ (Jn 14, 16). Otec a Syn ho posieľajú (porov. Jn 14, 26; 15, 26). Keď je teda iný, keď ho Otec a Syn dávajú a posieľajú, je od nich rozdielnou osobou.

3.4. Poznámka

Tri rozdielne božské osoby: Otec, Syn a Duch Svätý sú jeden a ten istý jediný Boh. Tak Starý zákon, ako i Nový zákon dôrazne učí jednosť Boha. Pán Ježiš výslovne prízvukuje: „Ja a Otec sme jedno“ (Jn 10, 30), totiž jedno božstvo, jedno najvyššie a nekonečné dobro, alebo (porov. [37, s. 33 – 34]) – podľa slov Štvrtého lateránskeho snemu – jediná božská substancia, podstata čiže prirodzenosť, jeden pôvodca všetkých stvorených vecí, teda jeden Stvoriteľ [34, č. 804]; [89, č. 278].

Z jednoty troch božských osôb vyplývajú medziiným tieto pravdy:

1. Božie vlastnosti sú spoločné všetkým trom božským osobám, lebo tieto vlastnosti sú tou samou jedinou, úplne jednoduchou božskou podstatou.

¹² T. j. od Otca a od Krista rozdielneho.

2. Božie účinkovanie navonok (porov. [37, s. 34]), napr. stvorenie sveta, je spoločné všetkým trom božským osobám,¹³ vykúpenie je dielom Najsvätejšej Trojice (porov. [31, s. 206]; [20, s. 80 – 81]), podľa teologickej axiómy: Diela Najsvätejšej Trojice navonok sú trom božským osobám spoločné (*Opera Sanctissimae Trinitatis ad extra sunt tribus divinis personis communia*), lebo tieto diela sú účinkami Božej všemohúcnosti, ktorá je v Bohu jediná, s Božou podstatou totožná, trom božským osobám spoločná (porov. [37, s. 34]; [98, s. 38]; [15, s. 36]).

V encyklike Pia XII. *Mystici Corporis* z roku 1943 má toto učenie formu rozhodného výroku:

„Všetci sa majú bez výhrad (firma mente) pridržať úplne istej pravdy (certissimum), že to, čo sa týka Boha ako poslednej príčiny konania (supremam efficientem causam), je spoločné (communiam) celej Najsvätejšej Trojici.“ [114, s. 182]

„Celý Boží poriadok spásy (oconomia divina) je spoločným dielom troch božských osôb. Veď tak, ako má Trojica len jednu a tú istú prirodzenosť, má len jedno a to isté konanie. „Otec, Syn a Duch Svätý nie [sú] tri princípy stvorenia, ale jeden princíp.“ Každá božská osoba však koná spoločné dielo podľa svojej osobnej vlastnosti. A tak Cirkev pridriavajúc sa Nového zákona vyznáva, že je „jeden... Boh a Otec, od ktorého je všetko; a jeden Pán Ježiš Kristus, skrze ktorého je všetko; a jeden Duch Svätý, v ktorom je všetko“. Najmä božské poslania: vtelenie Syna a darovanie Ducha Svätého zjavujú osobitné vlastnosti božských osôb.“ [57, č. 258].

¹³ V prvej kapitole *Katechizmu Katolíckej cirkvi*, v druhom odseku je pred časťou „II.“ veľavravný a jednoznačný nadpis: *Stvorenie – dielo Najsvätejšej Trojice; Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 290; *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1998, s. 81; porov. VON BALTHASAR, H. U. Stvoření a Trojice. In *Communio : Mezinárodní katolická revue : Stvořitel nebe i země*. Ronov n/D : Triality, 1997. Ročník 1. Číslo 3, s. 266 – 273. Z němčiny preložil R. M.; DANIELOU, J. Trinitární aspekty Církve. In *Communio : Mezinárodní katolická revue : Program*. Ronov n/D : Triality, 1996. Ročník 0. Číslo 0, s. 47; KRUPA, J. *Stvořitel' a Oživovatel' : Katolická kreatológie a pneumatológie*. 1. vydanie. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010, s. 33 – 38; KRUPA, J. Jednota Božieho účinkovania navonok podľa Katechizmu Katolíckej cirkvi. In *Acta facultatis theologicae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 2002, ročník II., číslo 3, s. 220 – 239; SCHMAUS, M. *Život milosti a Milostiplná*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1978, s. 69 – 70, 223 a 224; ZVĚŘINA, J. *Teologie agapé : Dogmatika : Svazek I*. Praha : Scriptum, 1992, s. 152; KANDERA, P. *Prednášky zo špeciálnej dogmatiky I.*, s. 477 – 478; *Katechizmus : Učebnica rímskokatolíckej náboženskej výchovy*. 7. vydanie. Bratislava : Vesna pre Spolok sv. Vojtecha v Trnave, 1990, s. 14. Odpoved' na otázku č. 37.

„Naše vzkriesenie bude, takisto ako jeho vzkriesenie, dielom Najsvätejšej Trojice.“ [57, č. 989].

Na otázku: „Ako konajú tri božské osoby?“ odpovedá *Kompendium Katechizmu Katolíckej cirkvi*:

„Božské osoby, neoddeliteľné vo svojej jedinej podstate, sú neoddeliteľné aj vo svojom konaní: Trojica má len jedno a to isté konanie. Ale v spoločnom Božom konaní každá osoba je prítomná spôsobom, ktorý je jej v Trojici vlastný.“ [59, otázka číslo 49 a odpoveď na ňu]

4. Dve večné, imanentné, substanciálne pochádzanie v Bohu

Sú to:

1. pochádzanie Syna od Otca plodením a
2. pochádzanie Ducha Svätého od Otca a Syna jednoduchým vychádzaním (porov. [37, s. 34]). Pseudo-Atanázske vyznanie viery *Quicumque* túto dogmu takto vyjadruje: „Otec od nikoho nie je učinенý, ani stvorený, ani splodený; Syn je len od Otca: nie je učinенý, ani stvorený, ale splodený; Duch Svätý je od Otca i Syna: nie je učinенý, ani stvorený, ani splodený, ale vychádzajúci.“ [34, č. 75]; [89, 915]).

Náuka o dvoch pochádzaniach v Bohu nám udáva dôvod a vysvetľuje: prečo a ako je to, že jeden jediný Boh nie je iba jediná božská osoba, ale tri rozdielne božské osoby. Z týchto dvoch pochádzaní totiž vyplýva, že božská podstata jestvuje až trojitým rozdielnym spôsobom: v Otcovi tak, že je bez pôvodcu, v Synovi tak, že je splodený od Otca a v Duchu Svätom tak, že vychádza od Otca i Syna. Táto dogma nás teda poučuje, že nekonečná plnosť božskej podstaty vyžaduje, aby ona jestvovala takýmto trojitým rozdielnym podstatným spôsobom.

Pre bližšie osvetlenie tejto dogmy treba mať na mysli, že:

1. Pochádzať znamená: mať pôvod od iného. Pri pochádzaní sa teda rozoznáva: a) pôvodca, t. j. ten, ktorý dáva pôvod inému; b) pochádzajúci, t. j. ten, ktorý má pôvod od iného. Je jasné, že medzi pôvodcom a pochádzajúcim musí byť skutočný rozdiel, lebo nik nedáva pôvod sebe samému.
2. Trojičné pochádzania sú večné, teda neznamenajú v Bohu nijakú zmenu, t. j. bez začiatku, bez konca a bez akejkolvek postupnosti Otec večne plodí Syna, taktiež Otec a Syn večne dávajú pôvod Duchu Svätému.
3. Trojičné pochádzania sú imanentné. To znamená, že Syn ostáva v Otcovi, ako myšlienka zostáva v rozume mysliaceho, a Duch Svätý ostáva v Otcovi a Synovi, ako náklonnosť lásky zostáva v milujúcom.
4. Trojičné pochádzanie sú substanciálne. To znamená, že pochádzajúci Syn a Duch Svätý nie sú nejakými akcidentami, ale aj Syn je totožný s božskou substanciou, aj Duch Svätý je totožný s božskou podstatou a, samozrejme, aj Otec je totožný s božskou substanciou.

Podrobnejšie však o pochádzaniach v Bohu platia tieto pravdy:

4.1. Ani božská podstata – ako taká – ani Otec nepochádzajú od nikoho

Ako bolo vyššie uvedené: medzi pôvodcom a medzi pochádzajúcim musí byť skutočný rozdiel, lebo nik a nič nedáva pôvod sebe samému. Keby teda božská podstata ako taká pochádzala, bola by rozdielna od tej podstaty, od ktorej by mala pôvod, teda by boli dve božské podstaty. 1. Otec nepochádza ani od seba samého – lebo nik nepochádza od seba samého. 2. Ani nepochádza od ostatných dvoch božských osôb, lebo tie majú pôvod od neho. 3. Ani nepochádza od božskej podstaty, lebo tak by bol od nej rozdielny, nebol by s ňou totožný, teda by nebol Bohom (porov. [37, s. 34 – 35. Podrobnejšie o tom pozri: [70, s. 109 – 120]).

4.2. Syn pochádza od Otca splodením

Pôvod Syna z Otca, resp. druhej osoby z prvej sa vo Svätom písme označuje výrazom „plodenie“. Pre pôvod tretieho božského subjektu nepozná Sväté písmo nijaký vlastný názov. Ustavičné plodenie sa deje v identite každého jedného božského subjektu s Božou podstatou, s absolútnym Bytím, takže o Synovi môžeme povedať: Podstata z Podstaty, Svetlo zo Svetla, Múdrost' z Múdrosti, Boh z Boha, pravý Boh z Boha pravého.

Podľa Svätého písma a podľa cirkevnej náuky je prvá božská osoby prvotnou príčinou oboch ďalších, ale sama je bez príčiny. Volá sa Otec, lebo plodí druhú božskú osobu. V jeho plodiacej činnosti sa realizuje to, čo znamená slovo „Otec“, a to dokonale. Každé pozemské otcovstvo je odzrkadlením večného Božieho otcovstva. V časoch predstaviteľov Tradície sa prvá božská osoba označovala menom „agennétos“. Tento výraz má viac významov. Môže znamenať „nesplodený“, ale aj „nestvorený“. Práve z toho povstali ťažké spory. Napokon sa našlo riešenie, že agennétos s dvoma „n“ znamená nesplodený, s jedným „n“ nestvorený.

Okrem toho grécki otcovia, rozvíjajúc Aristotelovu myšlienku, vidia v Otcovej agenézii, t. j. v jeho „bezpôvode“, zároveň pozitívny princíp pre jeho plodné životné činnosti. V latinskej teológii (sv. Hiláriu z Poitiers) sa grécke „agennétos“ prekladalo výrazom „ingenitus“. Sv. Augustín toto slovo rozumel ako popretie Otcovho pôvodu z niekoho iného (negatívny relačný pojem). V stredovekej teológii, menovite niektorí teológovia 12. storočia a františkánski teológovia 13. storočia, nadväzujú na myšlienky gréckych otcov vidia v Otcovom bezpôvode (innascibilitas) princíp jeho plodivej činnosti. Sv. Bonaventúra preto rád hovorí o prvotnosti (primitas) Otca. Táto myšlienka sa objasňovala neoplatónskou formulkou „bonum est diffusivum sui“ (vlastnosťou dobra je, že sa rozširuje) a aristotelovská téza, že prvý v rade je princípom celého radu (principium quia primum) túto myšlienku pozmenila a zosilnila (porov. [114, s. 160 – 161]).

Sväté písmo už v Starom zákone naznačuje: o budúcom Mesiášovi

hovorí Boh - Otec: „Ty si môj Syn, ja som ťa dnes¹⁴ splodil“ (Ž 2, 7). Nový zákon však tohto Mesiáša, Pána Ježiša, výslovne nazýva Božím Synom milovaným (porov. Lk 3, 22), vlastným (porov. Rim 8, 32), jednorodným od Otca (porov. Jn 1, 14; 3, 16). Svedectvo Tradície je tiež stále a jednomyseľné, keďže už samo meno druhej božskej osoby jasne vyjadruje, že ako Syn pochádza od Otca splodením (porov. [37, s. 35]; [111, s. 29 - 32]).

Árius vyhlásil, že Ježiš je „stvorenie Otca“, že nie je večný a že „bola doba, kedy ešte nebol“. Árius síce priblížil Ježiša k Bohu tak blízko, ako len to bolo možné, videl však v ňom - i keď vybavené božskými schopnosťami - len stvorenie, prvé stvorenie, ktoré Boh vytvoril z ničoho. Árius bol pre toto bludné učenie na synode v roku 318 vylúčený z Cirkvi, avšak jeho prívržencov bolo už toľko, že jeho náuka už nemohla byť umlčaná. Preto pozval cisár Konštantín biskupov z celej ríše do Nicey. Pod vedením diakona Atanáza bolo vyhlásené Nicejské vyznanie viery. Vylučovalo akékoľvek podriadenie Syna Otcovi: Ježiš je „Boh z Boha, Svetlo zo Svetla, pravý Boh z pravého Boha, splodený, nie stvorený, jednej podstaty s Otcom“. Koncil prijal toto vyznanie viery 19. júna 325. Árius bol z Cirkvi vylúčený. Cisár vyhlásil vyznanie viery za ríšsky zákon (porov. [43, s. 62 - 63]); [66, s. 93 - 94]).

4.3. Duch Svätý pochádza od Otca i Syna ako dych ich spoločnej lásky

1. Pochádzanie Ducha Svätého od Otca je vo Svätom písme výslovne vyjadrené v slovách Pána Ježiša, ktorý hovorí, že sľúbený Obranca je „Duch pravdy, ktorý vychádza od Otca“ (Jn 15, 26).
2. Pochádzanie Ducha Svätého „aj¹⁵ Syna“ (latinsky: Filioque) popierajú východní nezjednotení kresťania. Sväté písmo však aj túto dogmu dostatočne vyjadruje. Nie síce výslovne, ale ekvivalentne, rovnoplatne s výslovným vyjadrením, a to týmto spôsobom:
 - a) Duch Svätý je posielaný od Syna (porov. Jn 15, 26). Avšak Duch Svätý je Boh. Preto ho Syn nemôže posielat na základe väčšej moci, alebo väčšej múdrosti, ale len na tom základe, že Duch Svätý má v Synovi svoj večný pôvod, teda od neho pochádza.
 - b) Duch Svätý sa nazýva nielen Duchom Otca (porov. Mt 10, 20), ale aj Duchom Krista, Duchom Syna (porov. Rim 8, 9; Gal 4, 6). Musí teda pochádzať aj od Syna.

Podanie nielen západných, ale aj východných predstaviteľov Tradície učí, že Duch Svätý pochádza aj od Syna. Tak hovorí výslovne napríklad sv. Efrém a sv. Cyril Alexandrijský. Sv. Atanáž však píše, že Syn je prameňom Ducha Svätého.

Aj rozum - osvietený vierou - nahliada, že keby Duch Svätý pochádzal len od Otca - ako pochádza Syn - nebolo by rozdiel medzi Synom

¹⁴ T. j. večne.

¹⁵ Od.

a Duchom Svätým, lebo božská podstata by v nich nejstvovala rozdielnym spôsobom, totiž inakšie v Synovi a inakšie v Duchu Svätom. Treba však poznamenať, že Duch Svätý pochádza od Otca a od Syna „ako od jedného pôvodcu a jediným dýchaním“ (porov. [37, s. 35 - 36]), ako to výslovne definoval Druhý lyonský a Florentský snem (porov. [34, č. 850, 1300 - 1302]).

Prvý carihradský snem v roku 381 nedefinoval výslovne pochádzanie Ducha Svätého aj od Syna. Vtedy sa totiž nepretriasala otázka pochádzania Ducha Svätého, ale išlo o definovanie jeho božstva, čo bolo dostatočne vyjadrené slovami, že Duch Svätý „pochádza od Otca“, v čom sa mlčky spolurozumie aj jeho pochádzanie i od Syna. Avšak čoskoro potom v niektorých krajinách, napríklad v Španielsku, Francúzsku, Nemecku, výslovne prijali do omšového vierovyznania, že Duch Svätý pochádza „aj od Syna“. Keď však v druhej polovici 9. storočia niektorí na Východe výslovne začali popierať vychádzanie Ducha Svätého aj od Syna, bol tento výraz na Západe všeobecne výslovne vsunutý do vyznania viery na zdôraznenie pravej náuky a definovaný na unionistických snemoch v Lyone v roku 1274 a vo Florencii v roku 1439.

4.4. Boh – Syn je prejavom Otcovho poznania, preto je splodený

Druhá božská osoba sa vo Svätom písme označuje ako Božie „Slovo“ (Jn 1, 1), ako Božia múdrosť od večnosti zrodená (porov. Sir 24, 5; Prísľ 8, 24; 1 Kor 1, 24), ako „obraz neviditeľného Boha“ (Kol 1, 15; Hebr 1, 3). Tieto mená znamenajú, že Syn pochádza od Otca tým, že Otec večne vyslovuje poznanie svojej bytosti vo večnom Slove.

Keďže teda druhá božská osoba je prejavom Otcovho poznania, preto je splodená, je jediným a jednorodeným Božím Synom (porov. [37, s. 36]). Sv. Tomáš to takto objašňuje: Hmotné plodenie, známe u hmotných živých tvorov, je úkon, ktorý smeruje k vzniku podobnej bytosti, akou je sploditeľ. Z našich duchovných úkonov zasa poznanie smeruje k tomu, aby v sebe vytvorilo a vnútorným slovom, čiže pojmom, v sebe vypovedalo podobnosť poznanej veci. Teda úkon duchovného poznania a úkon hmotného plodenia sa akosi podobajú na seba, lebo oba smerujú k vytvoreniu podobnosti, obrazu, svojho pôvodcu. Preto o druhej božskej osobe, ktorá pochádza ako prejav Otcovho poznania, právom hovoríme, že je splodená, je večným Synom Boha – Otca (porov. [5; I, 1, 27]; [1, IV, 11 - 14]; [130, s. 157]).

4.5. Boh – Duch Svätý je prejavom spoločnej lásky Otca i Syna, avšak nie je splodený

Tretia božská osoba sa vo Svätom písme akoby svojským a zvláštnym menom nazýva Duchom Svätým, – hoci aj Otec aj Syn je úplne duchovná a nekonečne svätá bytosť. Keď sa teda tretej božskej osobe zvláštnym spôsobom pripisuje duchovnosť a svätosť, poukazuje to na povahu jeho pôvodu. V tom zmysle, že dychtíť po niečom je prejavom vôle

a lásky, svätosť je tiež dokonalosťou lásky. Okrem toho sa Duch Svätý vo Svätom písme nazýva darom (porov. Sk 2, 38; Rim 5, 5). Dar je však tiež prejavom dobroprajnej lásky.

A tak tieto osobné mená tretej božskej osoby naznačujú, že Duch Svätý pochádza od Otca a Syna ako prejav, ako dych ich spoločnej lásky. Musíme si však pritom byť vedomí vyššie spomenutej definície Druhého Lyonského a Florentského snemu, že Duch Svätý pochádza od Otca a Syna „ako od jedného pôvodcu a jediným dýchaním“. Nie sú tu teda dva dychy – jeden Otcov a druhý Synov –, lebo Otec a Syn voči Duchu Svätému sú iba jediným pôvodcom, jediným dýchatelom (unus spirator) jediného dychu, čiže prejavu svojej spoločnej lásky. A týmto dychom spoločnej lásky Otca a Syna je Duch Svätý.

Tretia božská osoba však nie je splodená, lebo pochádza ako prejav spoločnej lásky Otca a Syna. Úkon lásky však nesmeruje k vytvoreniu podobnosti – ako plodenie – ale znamená náklonnosť k poznanému dobru. Duch Svätý je touto náklonnosťou spoločnej lásky Otca i Syna, ako jedného pôvodcu, jedného dýchateľa, Ducha Svätého. Táto okolnosť potvrdzuje aj poradie – nie síce časové, ale logické – dvoch pochádzaní v Bohu, aj tú dogmu, že Duch Svätý pochádza „aj od Syna“. V poradí najprv je pochádzanie poznaním – to je plodenie Syna – a potom pochádzanie láskou – to je pochádzanie Ducha Svätého – lebo milovať môžeme len to, čo poznáme. A ako prejav lásky vychádza z milujúceho tak, že predpokladá poznanie, tak Otec spolu so Synom, s prejavom svojho poznania, alebo – podľa výrazu, používaného niektorými gréckymi cirkevnými otcami – „Otec cez Syna“, t. j. cez svoje vyjadrené poznanie, je pôvodcom tej náklonnosti, toho plameňa lásky, ktorým je Duch Svätý.

4.6. Poznámky

1. Teológovia právom poukazujú na to, že pochádzania v Bohu sú prejavom Božieho života, ktorý sa prejavuje dvoma činnosťami: poznaním a chcením. Preto sú v Bohu dve pochádzania: jedno činnosťou poznania, ktorým Otec plodí Syna a druhé činnosťou vôle, ktorou Otec a Syn jediným dychom lásky dýchajú Ducha Svätého. V stvorenom duchu – teda aj v ľudskej duši – je veľa rozličných úkonov poznania a chcenia. Tieto sú iba akcidentálne. Božie Slovo však, ktorým Otec vypovie svoje poznanie, je jediné, večné a podstatné, t. j. totožné s božskou podstatou. Podobne Duch Svätý je večným a podstatným dychom lásky Otca a Syna, teda tiež je totožný s božskou podstatou.
2. Pochádzanie božských osôb neznamená, že tieto osoby vznikajú. Nemáme adekvátny výraz na túto činnosť. Tri božské osoby sú tou istou, jedinou, večnou, nevzniknutou božskou podstatou. Pochádzanie dvoch osôb v Bohu je iba v tom zmysle, že večná božská podstata je v druhej božskej osobe ako prejav Otcovho poznania – tým pochádza Syn – a v tretej božskej osobe je božská podstata ako prejav Otcovej a Synovej spoločnej lásky – tým pochádza Duch Svätý.

3. Je samozrejmé, že aj Syn aj Duch Svätý má božské poznanie aj božskú lásku a vôbec všetky božské vlastnosti. Z toho však nevyplýva, žeby napríklad zo Synovho poznania pochádzal ďalší Syn a od toho zas ďalší, a tak ďalej do nekonečna. Božské poznanie je len v Otcovi tak, že on toto poznanie vypovie, t. j. hovorí Slovo, a tým plodí Syna. V Synovi je toto poznanie tak, že on je tým hovoreným Slovom Otca. V Duchu Svätom je toto poznanie tak, že je totožné s božskou podstatou, ktorú má Duch Svätý na základe svojho večného pôvodu od Otca a Syna. Teda každá božská osoba má celú božskú podstatu a je s ňou totožná, ale každá inak: Otec bez pôvodu, Syn od Otca, Duch Svätý od Otca a Syna (porov. [37, s. 36 – 38]).

Tajomstvo Najsvätejšej Trojice nám bolo zjavené v ekonómii spásy, predovšetkým v Kristovi, ktorý bol poslaný na svet skrze Otca a ktorý spolu s Otcom posielal Božiemu ľudu Ducha Oživovateľa. Toto zjavenie dalo tiež veriacim isté poznanie vnútorného života Boha, v ktorom „je to Otec, ktorý plodí, je to Syn, ktorý je plodený, a je to Duch Svätý, ktorý vychádza“, majú „tú istú prirodzenosť, sú rovní, rovnako všemohúci a rovnako veční“ [62, s. 39].

5. Štyri reálne a podstatné vzťahy v Bohu

V Bohu sú štyri reálne a podstatné vzťahy: otcovstvo, synovstvo, aktívne dýchanie a pasívne dýchanie. Tri z nich sú si protikladné. Tieto tri protikladné vzťahy: otcovstvo a synovstvo a pasívne dýchanie sú tri rozdielne božské osoby.

Náuka o podstatných vzťahoch v Bohu nám podáva dôvod a vysvetľuje otázku: prečo a ako je to, že tri rozdielne božské osoby nie sú traja bohovia, ale len jeden jediný, úplne jednoduchý Boh? Preto, lebo len tým sa tri božské osoby medzi sebou reálne rozlišujú, že jediná božská podstata jestvuje trojitým rozdielnym spôsobom, ako tri podstatné protikladné vzťahy. Spôsob jestvovania však nepridáva veci nejakú súčiastku, ani nevnaša do veci nejaké rozdelenie, atď., ale len označuje, ako vec jestvuje. Napríklad ak máme určité množstvo mäkkého vosku, môžeme mu dať – postupne – rozličnú podobu, rozličný spôsob jestvovania. V tých rozličných podobách však jestvuje ten istý vosk, to isté množstvo, tej istej váhy, tej istej farby atď. Viera nás teda učí, že to, čo je Boh, to je jediná, nekonečne dokonalá, úplne jednoduchá božská podstata. Avšak na otázku: ako jestvuje Boh, viera odpovedá: Boh jestvuje trojitým podstatným rozdielnym spôsobom, ako tri medzi sebou rozdielne podstatné protikladné vzťahy, ako tri rozdielne božské osoby.

Vzťah (relatio) – ako ho v prírode poznáme – je pomer jednej bytosti k druhej, t. j. spôsob, ktorým je jedna bytosť k druhej zameraná. Pri vzťahu sa rozoznáva:

1. Podmet vzťahu (relatum), t. j. bytosť, ktorá má nejaký vzťah k inej bytosti;

2. Predmet vzťahu (correlatum), t. j. bytosť, ku ktorej má dotýčny podmet ten svoj príslušný vzťah;
3. Základ vzťahu (fundamentum), t. j. dôvod, na základe ktorého ten vzťah medzi podmetom a predmetom jestvuje.

Vzťah je len vtedy reálny – skutočný –, ak aj podmet aj predmet vzťahu skutočne jestvujú a sú od seba rozdielni, a tiež aj príslušný základ vzťahu je skutočný.

5.1. V Bohu sú štyri reálne vzťahy: otcovstvo, synovstvo, aktívne dýchanie a pasívne dýchanie

V Bohu sú štyri reálne vzťahy: otcovstvo, synovstvo, aktívne dýchanie a pasívne dýchanie, lebo v Bohu sú dve pochádzania: plodenie Syna a dýchanie Duchu Svätého a z každého tohto pochádzania vyplývajú dva vzťahy: z prvého pochádzania vyplýva vzťah otcovstva k splodenému Synovi a vzťah synovstva splodeného Syna k Otcovi. Na základe druhého pochádzania je v Otcovi a Synovi – ako v jednom dýchateľovi – vzťah aktívneho dýchania, t. j. byť dýchateľom, k Duchu Svätému a v Duchu Svätom vzťah pasívneho dýchania, čiže byť dychom, k svojmu pôvodcovi, t. j. k Otcovi a Synovi ako k jednému dýchateľovi.

Sväté písmo naznačuje vzťahy v Bohu tým, že božské osoby majú vzťažné mená: Otec, Syn a Duch Svätý. Z cirkevných otcov najmä sv. Augustín zdôrazňuje trojičné vzťahy a v nich vidí vysvetlenie toho, že božské osoby sú skutočne rozdielne, a predsa táto ich rozdielnosť nenarušuje jednosť božskej podstaty, lebo každá božská osoba voči sebe samej je tým istým jediným Bohom, tou istou jedinou božskou podstatou. Božské osoby však tým, že sú voči sebe v protikladných vzťahoch, sa medzi sebou rozlišujú. Otec voči sebe je Bohom, ale voči Synovi je Otcom, a tak sa od Syna odlišuje. Podobne Syn voči sebe je tým istým Bohom, ale voči Otcovi je Synom, a tak sa od Otca rozlišuje. Taktiež Duch Svätý voči sebe je tým istým Bohom, ale je Duchom voči Otcovi a Synovi ako jednému dýchateľovi, a tak sa od nich rozlišuje.

O jestvovaní vzťahov v Bohu hovorí snem vo Florencii v roku 1442 (porov. [37, s. 38 – 39]): „... všetko v Bohu je jedno, kde sa nevyskytuje protiklad vzťahu“ (In Deo omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio; [34, č. 1330]; [89, č. 281 – 284]). Táto stručná veta krásne vyjadruje tajomstvo Najsvätejšej Trojice (porov. [37, s. 39]).

Sv. Tomáš poukazuje na to, že popierať reálne vzťahy v Bohu by znamenalo popierať skutočný rozdiel božských osôb (porov. [5, I, 1, 28, 1]).

5.2. Vzťahy v Bohu sú podstatné, t. j. sú totožné s božskou podstatou

– 54 – Keďže v Bohu nie je nijaký akcident, preto tieto trojičné vzťahy môžu byť akcidentmi, ale každý tento vzťah je božstvo samo, každý je totožný s božskou podstatou. V Bohu je otcovstvo to isté, čo božstvo, podobne synovstvo je totožné s božskou podstatou atď. Takže Boh celou

svojou bytosťou je Otcom, celou bytosťou je Synom a celou bytosťou je Duchom Svätým. Stvorené bytosti sú vo vzájomných reálnych vzťahoch len na základe nejakého akcidentu, napríklad u ľudského otca jeho otcovstvo nie je jeho podstatou a osobou, lebo človekom a ľudskou osobou by bol aj keby nebol otcom (porov. [37, s. 39]). Sv. Tomáš poznamenáva, že božská bytosť prevyšuje všetky kategórie, preto niet protirečenia v tom, že je súčasne aj podstatou aj má povahu podstatných vzťahov (porov. AQUINO, T. De potentia, 8, 2. In: [37, s. 39]).

Najsvätejšia Trojica je absolútna jednota, lebo tri božské osoby sú čírou vzťahovosťou. Vzájomná transparentnosť medzi božskými osobami je plná a puto medzi jednou a druhou je totálne, pretože tvoria absolútnu jednotu a jedinečnosť [12, 54].

5.3. Tri trojičné božské vzťahy sú voči sebe protikladné, a preto sa od seba skutočne rozlišujú

Tieto tri protikladné trojičné vzťahy sú: 1. otcovstvo, ktoré je v protiklade k synovstvu; 2. synovstvo, ktoré je v protiklade k otcovstvu; 3. pasívne dýchanie, ktoré je v protiklade k aktívnemu dýchaniu. Štvrtý vzťah – aktívne dýchanie – je síce v protiklade k pasívnemu dýchaniu, ale nie v protiklade k otcovstvu a synovstvu, preto ani nie je od nich skutočne rozdielne, ale je v otcovstve a synovstve zahrnuté. To znamená, že prvé dve božské osoby už tým, že sú Otec a Syn, sú aj dýchatelom Ducha Svätého.

Tieto tri vzťahy však, ktoré sú protikladné, musia byť medzi sebou aj skutočne rozdielne, lebo nič nie je v protiklade voči sebe samému. Teda otcovstvo je skutočne iný vzťah než synovstvo a pasívne dýchanie je skutočne iný vzťah než voči nemu stojace – v otcovstve a synovstve zahrnuté – aktívne dýchanie.

5.4. Tri protikladné podstatné vzťahy v Bohu sú tri rozdielne božské osoby

Otcovstvo je Boh – Otec, synovstvo je Boh – Syn a pasívne dýchanie je Duch Svätý. Každá božská osoba je protikladný podstatný vzťah. O každom z týchto protikladných vzťahoch platí definícia osoby: každý z nich je kompletná rozumná substancia – božská –, ktorá má povahu svojského spôsobu jestvovania. Takto tri rozdielne božské osoby sú tri rozdielne podstatné spôsoby jestvovania tej istej jedinej božskej podstaty, ktorá plnosťou svojho bytia vyžaduje, aby jestvovala v troch protikladných podstatných vzťahoch, teda v troch rozdielnych božských osobách.

5.5. Poznámky

1. Tri božské osoby nenazývame abstraktnými menami vzťahov, napríklad otcovstvo atď., ale konkrétnymi menami osôb, napríklad otec, atď. V Bohu totiž pre jeho úplnú jednoduchosť abstraktum ako božstvo, otcovstvo atď. je to isté, ako konkrétum, napr. Boh, Otec atď. (porov. [37, s. 39 – 40]).

2. Sv. Tomáš právom podotýka, že rozdiel medzi božskými osobami je „ten najmenší“, aký vôbec môže byť pritom, že je to skutočný rozdiel, večný a nezmeniteľný. Tento rozdiel pozostáva iba v tom, že každá božská osoba iným spôsobom je tým istým jediným nekonečne dokonalým Bohom. Keďže rozdielnosť božských osôb sa zakladá iba na protiklade vzťahu, nevznáša rozdiel do prirodzenosti troch nositeľov tej istej jednej prirodzenosti. Jedna božská osoba sa nelíši od druhej tým, že je „dačo iné“, ale že celou bytosťou je „protikladným vzťahom“ k inému (porov. [5, I, 1, 40, 2]; [1, IV, 14]).
3. Náuka o pochádzaniach a o vzťahoch v Bohu nám osvetľuje tajomstvo božieho života. Keď na tento boží život pozeráme dynamicky, javí sa nám – v dvoch pochádzaniach – ako plynulý dej. Keď naň pozeráme staticky, javí sa nám – v štyroch podstatných vzťahoch – ako ukončený stav. Keďže my žijeme v čase a postupnosti dejov, ľahšie chápeme božie skutočnosti, ak sú vyjadrené dynamicky. Preto nám ich Božie zjavenie väčšinou takto podáva. O tajomstve Najsvätejšej Trojice nás Boh poučuje tým, že nám dáva zjavenie o dvoch večných imanentných pochádzaniach v Bohu. Tajomstvo vtelenia je vyjadrené slovami, že Boží Syn „zostúpil z nebies“ (Jn 3, 13), tajomstvo posvätenia človeka uskutočňuje Boh tým, že mu zošle do srdca Ducha Svätého (porov. Gal 4, 6), atď.

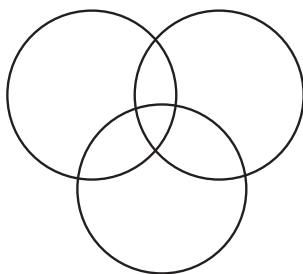
6. Dôsledky trojičných pochádzaní a vzťahov

6.1. Spolubytie a spolužitie božských osôb

Tri božské osoby sa navzájom prenikajú, v sebe navzájom prebývajú (porov. [37, s. 40 – 41]). Florentský snem o tom hovorí: „Pre túto jednotu Otec je celý v Synovi, celý v Duchu Svätom. Syn je celý v Otcovi, celý v Duchu Svätom. Duch Svätý je celý v Otcovi, celý v Synovi“ [34, č. 1331]; [89, 285]). Pán Ježiš zdôrazňuje: „Ja som v Otcovi a Otec je vo mne“ (Jn 14, 10).

Vzájomné prenikanie sa božských osôb teológia pomenovala gréckym slovom *perichórezis*. Na túto perichorézu môžeme hľadiť buď dynamicky alebo staticky. Na základe dynamického ponímania sa ona latinsky volá *circumincessio* a chápe sa tak, že Otec tým, že plodí Syna, odovzdáva mu svoju podstatu a celý ide do Syna, taktiež Otec a Syn – ako jeden dýchatel – odovzdávajú Duchu Svätému svoju podstatu, a tým idú do Ducha Svätého. Staticky sa perichoréza latinsky menuje *circuminsessio*. Dôraz kladie na tú skutočnosť, že tri božské osoby sú tá istá jediná božská podstata, teda nemôžu byť jedna mimo druhej, lebo žiadna z nich nemôže byť mimo svojej podstaty, ktorú má s ostatnými dvoma božskými osobami spoločnú.

Perichorézu si môžeme priblížiť nasledujúcim obrázkom, kde prienik kružníc predstavuje jedinú spoločnú božskú podstatu. Tie časti kružníc, ktoré sú mimo prieniku, znázorňujú osobné vlastnosti jednotlivých božských osôb.

6.2. Poradie božských osôb

Medzi božskými osobami je nezmeniteľné poradie, takže Otec je prvá, Syn druhá a Duch Svätý tretia božská osoba. Toto poradie sa zakladá na tom, že Otec je pôvodcom Syna, a nie naopak, taktiež Otec spolu so Synom je pôvodcom Ducha Svätého (porov. [37, s. 41]). Inak „žiadny nepredchádza iného večnosťou, ani nepredstihuje dokonalosťou, ani neprevyšuje mocou“ – hovorí Florentský snem [34, č. 1331]; [89, 285]).

6.3. Osobné vlastnosti božských osôb

Osobné vlastnosti (proprietas personales) božských osôb sú tie, ktoré nie sú trom božským osobám spoločné, ale sú zvláštnosťou jednotlivých osôb, takže nimi sa božské osoby medzi sebou rozlišujú. Sú to predovšetkým tie isté, ktoré dávajú každej osobe jej osobný svojráz. Otcovou osobnou vlastnosťou je otcovstvo, Synovou synovstvo a osobnou vlastnosťou Ducha Svätého je pasívne dýchanie alebo vychádzanie v užšom zmysle, t. j. nakoľko sa odlišuje od Synovho pochádzania. Okrem toho osobnou vlastnosťou Otca je nenaroditeľnosť (innascibilitas), keďže on od nikoho nepochádza.

V širšom zmysle sa aj aktívne dýchanie počíta medzi osobné vlastnosti z toho dôvodu, že nie je spoločné trom božským osobám, ale iba dvom: Otcovi a Synovi.

6.4. Trojičné privlastňovania

Na základe osobných vlastností jednotlivých božských osôb sa koná takzvané trojičné privlastňovanie (appropriationes trinitariae). Pozostáva v tom, že jednotlivé spoločné Božie vlastnosti alebo spoločné Božie diela pripisujeme len jednej božskej osobe, pričom smernicou je osobná vlastnosť tej-ktorej božskej osoby. To znamená, že jednotlivej božskej osobe privlastňujeme tie spoločné Božie vlastnosti alebo tie spoločné Božie diela, ktoré majú akúsi podobnosť s osobnou vlastnosťou dotýčajnej božskej osoby.

Z Božích vlastností privlastňujeme: Otcovi všemohúcnosť, Synovi múdrosť, Duchu Svätému dobrotu; Otcovi večnosť, Synovi rovnosť,

Duchu Svätému jednotu. Primeranosť týchto privlastňovaní je zrejmä: večnosť je bez počiatku, preto sa privlastňuje Otcovi, ktorý je bez pôvodu. Jemu sa privlastňuje aj všemohúcnosť, lebo táto dáva vznik tvorom a v Najsvätejšej Trojici dáva pôvod – nie vznik! – ostatným dvom osobám. Synovi sa privlastňuje múdrosť, lebo on je osobným prejavom Otcovej múdrosti. Duchu Svätému sa privlastňuje dobrota, lebo on je osobným prejavom lásky Otca a Syna.

Z Božích diel privlastňujeme: Otcovi stvorenie, Synovi usporiadanie, Duchu Svätému oživovanie. Stvorením vecí vznikajú z ničoho len Božou vôľou, a tak stvorenie má istú podobnosť s osobnou vlastnosťou Boha – Otca, ako pôvodcu ostatných dvoch božských osôb. V poriadku sveta sa javí Božia múdrosť, preto usporiadanie tvorov sa privlastňuje Bohu – Synovi. Dych je znakom života hmotných živých bytostí, preto sa oživovanie tvorov v duchovnej oblasti privlastňuje Duchu Svätému, ktorý je večným dychom lásky Otca i Syna.

6.5. Poznámky

1. Privlastňovaním sa zdôrazňuje rozdiel a osobná povaha jednotlivých božských osôb, ktoré ešte viac vynikne tým, že sa každej osobe pripisuje z Božích vlastností a z Božích diel to, čo nejako zvlášť poukazuje na osobný svojráz dotyčnej osoby. Treba však mať na mysli, že privlastňované Božie diela alebo vlastnosti nepatria výlučne jednej osobe, ale všetkým trom.
2. V katechizme, kde sa len nakrátko hovorí o troch božských osobách, zvykneme privlastňovať Otcovi stvorenie, Synovi vykúpenie a Duchu Svätému posvätenie sveta. Tri božské osoby sú takto výrazne a správne označené, ale treba pripomenúť, že u Syna a Ducha Svätého sa tým nevyjadruje číre privlastňovanie, lebo napríklad hoci pri vykúpení sveta účinkujú všetky tri božské osoby, smrť Pána Ježiša, ktorou nás vykúpil, nie je spoločná všetkým trom božským osobám, ale len druhej. Podobne pri posvätení ľudí pôsobia všetky tri božské osoby, ale tak, že toto posvätenie sa deje poslaním Ducha Svätého do duše človeka. Poslanie však nie je číre privlastňovanie (porov. [37, s. 41 – 42]).

6.6. Trojičné posielanie božských osôb

Kľúčom k pochopeniu novozákonnej náuky o Najsvätejšej Trojici je, ako to prvý vyslovil Male z Abbey, pojem poslania (porov. Mt 15, 24; Lk 1, 43; 7, 3; 9, 52; 14, 32; 19, 14.29.32; 20, 20; 22, 8; Jn 3, 17; 3, 34; 5, 36; 6, 29; 7, 29; 8, 22; 10, 36; 11, 42; 14, 16n.; 14, 25n.; 15, 26n.; 16, 5 – 11; 17, 3.8.21.25; 20, 21; Sk 3, 20; 3, 26; 10, 36; 1 Jn 4, 9; 4, 14; 1 Pt 1, 12). Slovo „poslanie“ je výraz pre spásonosný Boží pohyb smerom k človekovi a pre jeho blízkosť k ľuďom. V Starom zákone posielal Boh prorokov, napr. Mojžiša, a to svojím slovom, svojou múdrosťou alebo svojím duchom.

Bol to nový spôsob poslania, keď Boh posielal svojho vlastného Syna na svet – do ľudských dejín. V Synovi je on sám prítomný. Týmto posla-

ním sa stal konajúcou bytosťou v rámci ľudských dejín. Ak všetky poslania slúžia dialógu Boha s ľuďmi, tak poslanie jeho Syna vytvorilo obdobný pohyb medzi Bohom a človekom, ale na spôsob, akým vedú dialógy ľudia sami medzi sebou. Toto poslanie ukazuje na úzku spolupatričnosť medzi Bohom a Synom, ktorého poslal, na druhej strane však vnútorný rozdiel. Keď od Boha poslaný Syn prelomil hranice medzi transcendentnou a imanentnou oblasťou skutočnosti smerom späť, „vrátil“ sa k Otcovi a spolu s Otcom, s „Bohom“, poslal Ducha Svätého. Boh je v Duchu Svätom so svojím osláveným Synom prítomný v ľudských dejinách medzi vzkriesením, oslávením a opätovným príchodom Ježiša Krista (porov. [114, s. 68]).

Božie poslania sú cesty Božieho sebadarovania (sebakomunikácie). Božia kauzálna príčinnosť obsahuje v sebe jednosť Božieho konania. Poslania však majú vzťah k Božiemu konaniu z hľadiska formálnej príčiny. Božie poslania patria preto k inému usporiadaniu, než je Božie kauzálné pôsobenie na tvory. V Svätom písme sa neraz hovorí o poslaniach. Je charakteristické, že o Otcovi sa nikdy nevraví, že je poslaný. Poslaný je však Syn od Otca (porov. Jn 3, 16nn.; 5, 23.36.38). Poslaný je aj Duch Svätý, a to raz od Otca, raz od Syna, inokedy od Otca skrze Syna (porov. Lk 24, 19; Jn 14, 16.26; 16, 7; Gal 4, 6).

Poslania sú spôsoby Božieho sebasprostredkovania (sebakomunikácie) tvorom. Čo sa týka poslania Logosa voči človekovi Ježišovi, treba poznamenať, že Boh existuje ako Otec tak, že v úkone poznávania plodí Syna a odovzdáva sa mu, a takisto v akte lásky so Synom plodí Ducha Svätého a so Synom sa mu aj darúva. Naopak, personalita Syna je identická so zrodením a splodením z Otca. V poslaní Syna voči človekovi Ježišovi zo strany Otca, a s tým podmieneného sebasprostredkovania (sebakomunikácie) Syna Ježišovi nadobúda Ježiš rovnakú personálnosť ako večné Slovo. Večné synovstvo Slova konštituuje zároveň osobnosť človeka Ježiša. Takto Otec večného Slova je zároveň Otcom človeka Ježiša, pretože tento bol pojatý do vzťahu k Otcovi, v ktorom sa Syn k nemu nachádza. Ba tento vzťah je večnému Synovi nielen vlastný, ale je aj podkladom jeho osobnosti v identite s podstatou. Podľa toho večné otcovstvo napriek svojej Božej imanencii je zamerané na dejinné otcovstvo alebo viac na to, aby sa aj realizovalo voči človekovi Ježišovi. To sa dosiahne tak, že človek Ježiš subzistuje v subzistencii Božieho Logosa (porov. [114, s. 184 - 185]).

Sväté písmo často hovorí o poslaní božských osôb na svet. Napríklad: „Keď prišla plnosť času, Boh poslal svojho Syna, zrodeného zo ženy... aby sme mohli dostať právo synovstva. A keďže ste [Boží] synovia, zoslal vám Boh do srdca Ducha svojho Syna, volajúceho: Abba! Otče!“ (Gal 4, 4 - 6). Trojičné poslanie (missio trinitaria) je: večné pochádzanie božskej osoby, zamerané na jej zvláštnu prítomnosť vo svete.

Poslanie vo všeobecnosti sa deje buď na základe moci, ako nadriadený posielajú podriadeného, buď na základe rady, ako lekár posielajú chorého do kúpeľov alebo na základe pôvodu, ako slnko vysiela lúče alebo

strom kvety. Je zrejme, že božské osoby môžu byť posielané len na základe pôvodu. To znamená, že len tie dve božské osoby môžu byť poslané, ktoré majú pôvod, totiž Syn a Duch Svätý. Preto Otec nemôže byť poslaný, ale on posielal Syna, taktiež Otec a Syn posielajú Ducha Svätého. Avšak hoci Otec nemôže byť poslaný, predsa spolu so Synom aj on prichádza do srdca spravodlivých a v nich prebýva v Duchu Svätom, ktorého im dáva spolu so Synom (porov. Jn 14, 23).

Z poslania božskej osoby vyplýva jej príchod na svet. Keďže božská osoba je aj tak všadeprítomná, tento jej príchod na svet - vyplývajúci z jej poslania - znamená nový, zvláštny spôsob jej prítomnosti vo svete. V samej božskej osobe tým - samozrejme - nenastane nijaká skutočná zmena, ale nastane nejaká zmena vo svete. Táto zvláštna prítomnosť poslanej božskej osoby sa prejaví vznikom a jestvovaním nejakej reality vo svete.

Rozlišuje sa: poslanie viditeľné - vonkajšie a poslanie neviditeľné - vnútorné. podľa toho, či sa zvláštna prítomnosť poslanej božskej osoby prejaví aj navonok alebo nie.

Viditeľné poslanie je dvojaké:

1. Podstatné: a tým je vtelenie Božieho Syna, poslaného od Otca k ľuďom v ľudskej prirodzenosti, s ktorou sa druhá božská osoba podstatne spojila.
2. Iné viditeľné poslanie bolo náznakovité, pri ktorom poslaná osoba nebola podstatne spojená s vonkajším zjavom, ktorým naznačila svoju zvláštnu prítomnosť. Také bolo poslanie Ducha Svätého v podobe holubice pri pokrstení Krista. Toto bolo číro náznakovité, lebo len naznačovalo plnosť milosti, ktorú Kristus - človek mal už od prvého okamihu vtelenia. Ďalšie viditeľné poslanie Ducha Svätého bolo na prvé Turíce v podobe vetra a ohnivých jazykov. Toto bolo náznakovité aj účinné, lebo spôsobilo aj vnútornú milosť.

Viditeľné poslanie sa deje pre neviditeľné poslanie.

Neviditeľné - vnútorné - poslanie božských osôb má za cieľ, aby sa večné pochádzania božských osôb akoby predĺžili do rozumných tvorov a v nich pokračovali, aby tak tieto tvory dostali účasť na trojičnom živote a blaženosti samého Boha. Keďže v Bohu sú dve pochádzania, preto aj tieto vnútorné trojičné poslania sú dve, a to:

1. V pozemskom živote posielal Otec a Syn do duše človeka Ducha Svätého pri udelení posväcujúcej milosti. Pri tomto poslaní aj Otec a Syn prichádzajú do duše - na základe perichorézy - tým, že vdýchnu človekovi svojho Ducha, nadprirodzený život lásky (porov. Jn 14, 23; Rim 5, 5).
2. Kto svoj pozemský život skúšky skončí v stave posväcujúcej milosti, tomu Boh - Otec na druhom svete - hneď po smrti alebo po prípadnom odpykaní očistca - pošle do duše svoje večné Slovo, a tým vznikne v duši takzvané svetlo slávy. Týmto svetlom vidí duša Boha bezprostredne z tváre do tváre, aký je sám v sebe. Tak potom má dokonalú účasť na trojičnom Božom živote, lebo svetlom slávy poznáva Boha podobne ako sa on poznáva vo večnom Slove a posväcujúcou

milosťou, prinesenou z pozemského života, miluje Boha podobne, ako sa on miluje v Duchu Svätom.

Poslania božských osôb teda zahrňujú a obsahujú celé dielo spásy (porov. [37, s. 42 - 44]).

6.7. *Imanentná a ekonomická Trojica*

„Ekonomickou Trojicou“ nazývame Najsvätejšiu Trojicu, ktorá sa zjavuje a dáva v dejinách spásy. Deje sa tak najprv v Ježišovi Kristovi, potom vo všetkých prejavoch Ducha Svätého, a tiež v tých prejavoch Otca, ktorými sú Ježiš Kristus a Duch Svätý prítomní v Cirkvi a skrze Cirkev.

„Imanentná Trojica“ je v rámci tejto terminológie Najsvätejšia Trojica, existujúca sama v sebe, vo večnosti (porov. [37, s. 41 - 44]).

Až v priebehu čias si teológovia uvedomili skutočný rozdiel medzi „Bohom samým v sebe“ a „Bohom pre nás“ (porov. [27, s. 246 - 247]). Boh vo svojom absolútnom sebaodovzdaní tvorí sám seba dáva tak, že „imanentná“, t. j. v samotnom Bohu existujúca Trojica je zároveň „ekonomická“, t. j. spôsobujúca spásu voči človekovi. A naopak, trojitost Božieho vzťahu k nám je už prítomnosťou Boha, aký je v sebe – „trojosobného“ Boha (porov. [102, s. 370 - 371]; [45, s. 137]).

Teologická diskusia. Súčasná triadológia sa zaoberá objasnením vzťahu medzi imanentnou a ekonomickou Trojicou, medzi večnosťou a udalosťami dejín spásy. V nedávnej dobe sa diskusia o tejto téme sústredila okolo takzvanej „základnej axiomy“ (Grundaxiom) Karla Rahnera, ktorá znie: „Ekonomická Trojica je imanentná Trojica a naopak.“ (porov. [96, s. 46]; [22, s. 331]). Táto Rahnerova axioma je všeobecne uznávaná. [41, s. 187].

Táto téza má síce svoje prednosti v dôslednom vylúčení akéhokoľvek, hoci len latentného, modalizmu¹⁶ alebo sabelianizmu¹⁷ a v priblí-

¹⁶ Z latinského slova *modus*, čo znamená hľadisko, jedna z viacerých stránok. Bola to heréza, ktorá svojim prílišným zdôrazňovaním jednoty Najsvätejšej Trojice popierala osobnú rovnosť a rozdielnosť Otca, Syna a Ducha Svätého. Jediný Boh sa podľa nej stáva Trojicou iba v spôsobe svojho pôsobenia navonok pri stvorení, vtelení a posväcovaní. Tento blud pokladal božské osoby iba za rozdielne prejavy jedného Boha. Objavil sa v Malej Ázii na konci 2. a na začiatku 3. storočia po Kristovi a odtiaľ sa rozšíril na Západ a do Afriky. Jednou formou modalizmu bol takzvaný *patripassianizmus*, podľa ktorého v umučení a smrti Ježiša trpel a zomrel Boh Otec; porov. VRAGAŠ, Š. A KOL. *Teologický a náboženský slovník. II. diel. I - Ž*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha - Vojtech, 2008, s. 68 - 69. Heslo Modalizmus; RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Kleines theologisches Wörterbuch*, s. 280. Heslo Patripassianismus.

¹⁷ Je to heréza 3. - 4. storočia, ktorá popierala Najsvätejšiu Trojicu. Zakladateľ je Sabellius, ktorý bol exkomunikovaný v roku 220 v Ríme. Je to druh monarchianizmu. Trojitost v Bohu sa týka len vzťahov (spôsobov zjavenia) v sebe jediného a toho istého Boha voči svetu. Vtelením tak Boh prestáva byť Ocom, nanebovstúpením prestáva byť Synom; porov. RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Kleines theologisches Wörterbuch*, s. 318. Heslo Sabellianismus; TÍŽE. *Teologický slovník*, s. 292. Heslo Sabellianismus.

žení nevýslovného tajomstva viery každodennému kresťanskému životu, napriek tomu slovné spojenie „a naopak“ v sebe skrýva nejedno nebezpečenstvo.

Ak onticky ekonomická Trojica úplne závisí od imanentnej Trojice, potom opačne tento vzťah neplatí, pretože sloboda večného Stvoriteľa nemôže byť „zvonku“ podmieňovaná stvorenou formou jeho zjavenia a sebadarovania. Gnozeologicky však platí relácia v opačnom zmysle, pretože naše poznanie imanentnej Trojice celkom závisí od Božieho zjavenia, a teda od ekonomickej Trojice. Zdá sa teda, že Karl Rahner vo svojej „základnej axióme“ zmiešava nielen obe vyššie zmienené roviny, ale aj ekonomickú Trojicou s imanentnou Trojicou. To však znamená zmiešavanie večného, nepodmieneného a nestvoreného s dejným, podmieneným a stvoreným.

Ak si uvedomíme, že vzťah medzi imanentnou a ekonomickou Trojicou je identický so vzťahom medzi božskou a ľudskou prirodzenosťou vteleného Božieho Syna, potom je každé zmiešavanie určitou formou monofyzitizmu, ktorý vedie k tomu, že sa buď svet rozplynie v Bohu alebo Boh vo svete.

Zásadný vzťah jednoty medzi imanentnou a ekonomickou Trojicou musí byť, možno aj okrem iného, doplnený rozlíšením analógie. Táto analógia je síce základom možnosti našich úvah o tajomstve imanentnej Trojice, na druhej strane však predstavuje tiež nevyhnutné ohraničenie nášho poznania, a preto imanentná Trojica nie je jednoducho vyvoditeľná z ekonómie a zostáva nevýslovným tajomstvom vnútorného Božieho života. Inými slovami, Deus revelatus (Boh, ktorý sa zjavil) zostáva zároveň Deus absconditus (skrytý Boh), pretože apokalypsis (grécky: zjavenie) a revelatio (latinsky: zjavenie) nie je jednoduché odhalenie v zmysle Offenbarung (nemecky: zjavenie), ale znamená sprítomnenie tajomstva v novom šate, v ktorom sa dáva poznať a skrýva zároveň (porov. [96, s. 46 – 47]).

Holandský teológ dominikán Edward Schillebeeckx považoval rozlišovanie Trojice na „spásnoekonomickú“ a „imanentnú“ za nezmyselné (porov. [85, s. 380]).

7. Najsvätejšia Trojica a ľudský rozum

7.1. Najsvätejšia Trojica je tajomstvom viery

Náuka o Najsvätejšej Trojici prevyšuje ľudský rozum tak, že iba z Božieho zjavenia vieme, že Boh je trojosobný. Keď to zo Zjavenia už vieme, predsa svojím rozumom nechápeme a nie je nám zrejme, ako je to, že jeden Boh sú tri rozdielne božské osoby (porov. [37, s. 44]; [126, s. 32]).

Sv. Tomáš poukazuje na to, že Boha prirodzeným rozumom poznávame zo stvoreného sveta ako pôvodcu tvorov. Avšak tvory sú účinkami Božej všemohúcnosti, ktorá je spoločná trom božským osobám. Preto sa v tvoroch neprezradzuje rozdielnosť božských osôb, ale iba ich spo-

ločná božská všemohúcnosť, ich spoločná jediná božská podstata. A tak trojosobnosť Boha môžeme poznať len z Božieho zjavenia. Ale i keď túto pravdu z Božieho zjavenia už aj vieme, nevieme ju svojím rozumom pochopiť (porov. [5, I, 1, 32, 1]).

V stvorenom svete je napríklad každá ľudská osoba práve tým osobou, že je od iných ľudí oddelená, každá má svoju vlastnú, konkrétnu rozdielnu ľudskú prirodzenosť, tri ľudské osoby sú aj tri ľudské prirodzenosti. Naproti tomu tri božské osoby sú od seba neoddeliteľné, lebo sú len jedno božstvo, jedna a tá istá božská prirodzenosť.

Nechápeme ani trojičné pochádzania, lebo skôr sa nám pozdáva, že napríklad plodenie je v číro duchovnej bytosti vôbec nemožné. Okrem toho plodením, aké vo svete poznáme, vzniká nová prirodzenosť, nová podstata toho istého druhu. O Bohu však už prirodzeným rozumom poznávame, že môže byť len jeden jediný, jediná božská podstata (porov. [37, s. 44]; [79, s. 143]; [127, s. 154 a 155]).

Sv. Tomáš ešte pripomína, že ten, kto sa pokúša dokazovať trojosobnosť Boha prirodzeným rozumom, robí viere krivdu v dvojakom smere:

- a) znižuje jej dôstojnosť, akoby viera – čerpaná z Božej múdrosti – ob-sahovala iba také pravdy, ktoré aj rozum vie dokázať, a nie „tajomnú, skrytú Božiu múdrosť“ (1 Kor 2, 7);
- b) sťažuje iným ľuďom cestu k viere, lebo budí dojem, že pravdy viery prijímame pre takéto – z prirodzeného rozumu čerpané – nepresvedčivé dôvody. Preto sv. Tomáš zdôrazňuje, že pravdy viery treba dokazovať z autority voči tým, čo autoritu, napríklad Boha alebo Cirkvi, prijímajú. Voči ostatným však stačí dokazovať to, že nie je nemožné – t. j. nie je proti rozumu – čo hlása viera (porov. [5, I, 1, 32, 1]).

7.2. Trojosobnosť Boha neprotirečí rozumu

Protirečenie by bolo vtedy, keby sme týmto tajomstvom tvrdili o Bohu skutočnosti, ktoré si odporujú a navzájom sa vylučujú. Avšak tajomstvo nič takého neobsahuje. Neučí, že jeden Boh sú traja bohovia alebo že tri božské osoby sú jedna osoba. Učí však, že jeden Boh sú tri božské osoby, totiž že jediná božská podstata jestvuje ako Trojica s tou podstatou totožných, ale medzi sebou relatívne – t. j. vzťahmi pôvodu – rozlíšených troch osôb. Aj tak možno povedať, že jediná božská prirodzenosť je majetkom troch, s tou prirodzenosťou totožných, ale medzi sebou relatívne rozdielných osôb – majiteľov.

Ľudský rozum vie riešiť všetky námietky, vznášané proti tomuto tajomstvu aj proti iným tajomstvám viery. Tak napríklad neobstojí námietka: Otec je Boh, Syn je tiež Boh, teda Otec je Syn. V tejto námietke je logická nesprávnosť, ktorá sa filozoficky volá: „štvorosť termínov“ (quaternio terminorum). Pojem Boh sa totiž v premisách berie úplne v tom istom zmysle, čo je nesprávne, lebo Otec je iným spôsobom Boh než Syn. Otec je Boh tým spôsobom, že plodí Syna, Syn je Boh tým spôsobom, že je splodený. A práve v tomto rozdielnom podstatnom spôsobe tkvie ich relatívna rozdielnosť.

7.3. Tajomstvo Najsvätejšej Trojice sa dá rozumom trochu objasniť

Toto objasnenie sa deje rozličným spôsobom. Predovšetkým teológia vypracovala presné a primerané pojmy na vyjadrenie tohto tajomstva, takže vieme o ňom presne, určite a jednoznačne hovoriť (porov. [37, s. 44 – 45]). Sv. Tomáš podáva o tom jasné pravidlá. Hlavným pravidlom je, aby sa používali výrazy, ktoré správne vyjadrujú tak jednotu božskej podstaty ako i trojicu božských osôb a ich vzájomné vzťahy. Z tohto hlavného pravidla vyplývajú tieto podrobné pravidlá:

1. Abstraktné slová, ak nie sú relatívne, lež absolútne, napríklad slová: božstvo, podstata, prirodzenosť, označujú božskú bytosť ako jedinú a spoločnú trom osobám bez toho, žeby vyjadrovali jej osobnostnú povahu. Preto sa môžu používať len v jednotnom čísle, napríklad jedna božská podstata, jedna prirodzenosť, a nemôže sa o nich tvrdiť nič, čo nie je trom osobám spoločné. Napríklad nemožno povedať, že božská podstata plodí alebo je splodená, lebo plodí len Otec a len Syn je splodený.
2. Konkrétne slová, ak sú absolútne – napríklad slová: Boh, Stvoriteľ – tiež označujú jedinú božskú bytosť, súčasne však vyjadrujú aj jej osobnostnú povahu, avšak neurčujú výhradne, o ktorú osobu ide. Keď teda povieme slovo „Boh“ alebo „Stvoriteľ“, môžeme ho povedať tiež len v jednotnom čísle, lebo označuje jedinú božskú bytosť. Keďže však tieto slová vo všeobecnosti vyjadrujú aj osobnostnú povahu Boha, musíme zo súvisu reči určiť, o ktorých božských osobách alebo o ktorej božskej osobe je reč. Takéto slovo totiž môže znamenať buď všetky tri osoby, napríklad Boh – Otec, Syn i Duch Svätý – je nekonečne dokonalý, Stvoriteľ – Otec i Syn i Duch Svätý – určil svetu prírodné zákony. Môže však znamenať aj len niektorú osobu, napr. Boh (Otec) poslal na svet svojho Syna; Boh (Syn) sa stal človekom; Ježiš Kristus je „Boh (Syn) z Boha (Otca)“, ako hovorí omšové, t. j. Nicejsko-konštantínopolské krédo. Panna Mária je Matkou Stvoriteľa (Syna).
3. Mužský rod obyčajne označuje osobu, stredný rod však podstatu (porov. [5, I, 1, 39]). Preto hovorí Štvrtý lateránsky snem, že „iný je Otec, iný je Syn, iný je Duch Svätý, nie však (dačo) iné; ale to, čo je Otec, je i Syn i Duch Svätý“ [34, č. 805]; [89, č. 279]).

Podľa slov Prvého vatikánskeho snemu môže ľudský rozum získať nejaké – a to veľmi užitočné – poznanie tajomstiev jednak analógiami zo stvoreného sveta, jednak zo súvisu tajomstiev medzi sebou a z ich súvisu s posledným cieľom človeka.

- a) Analógie, t. j. akési podobnosti a obrazy Najsvätejšej Trojice sa hojne nachádzajú v celom stvorenom svete. Mnohé hmotné veci môžu byť v trojakom skupenstve: v tuhom, kvapalnom a plynnom, ako ľad, voda, para. Takou analógiou sú tri rozmery: dĺžka, šírka, výška; vrom má koreň, peň, haluze; pekným podobenstvom Najsvätejšej Trojice je: slnko, jeho svetlo a jeho teplo; ďalej ľudská duša, jej sebazpozna-

nie a sebaláska. Duša akoby splodí sebapoznanie a sebaláskou miluje svoju spoznanú dokonalosť.

- b) Súvis tajomstva Najsvätejšej Trojice s ostatnými tajomstvami viery a s posledným cieľom človeka je ten, že Najsvätejšia Trojica je základom a cieľom všetkých ostatných tajomstiev, a tak je i posledným, a to nadprirodzeným cieľom človeka. Najsvätejšia Trojica je tajomstvom samého večného vnútorného, nekonečne blaženého Božieho života. Ostatné tajomstvá, ako vtelenie, vykúpenie, posvätenie, majú začiatok v čase. Najsvätejšia Trojica je ich prameňom a cieľom, lebo smerujú k tomu, aby ľudia mali účasť na živote – a tým na blaženosti – Najsvätejšej Trojice. Takto je Najsvätejšia Trojica základom nášho nadprirodzeného života i jeho posledným cieľom, lebo nás Boh povolal k účasti na svojom trojičnom živote.

7.4. Význam zjavenia tajomstva Najsvätejšej Trojice

1. Zjavenie tajomstva Najsvätejšej Trojice prinieslo užitočnosť aj prirodzenému filozofickému bádaniu, lebo dalo podnet na presnejšie určenie a rozlišovanie pojmov podstaty, prirodzenosti, osoby, vzťahu a na zistenie vzájomného pomeru týchto metafyzických prvkov, ako sa uplatňujú aj v oblasti stvoreného bytia.
2. Pre teológiu toto tajomstvo poukazuje na nekonečnú hĺbku a blaženosť Božieho života, ktorý pozostáva vo večnom spoločenstve troch božských osôb. Ďalej zdôrazňuje Božiu transcendentnosť, ktorá sa tak výrazne javí v tom, že nekonečne dokonalá Božia bytosť pre plnosť svojho bytia nutne vyžaduje, aby jestvovala takýmto trojitým svojráznym rozdielnym spôsobom, – ako tri božské osoby – na rozdiel od akéhokolvek dokonalého tvora, keďže stvorená rozumná bytosť môže byť iba jednou osobou. Napokon poukazuje i na Božiu bestačnosť v tom zmysle, že Boh nijako nie je odkázaný na tvory, lebo jeho nekonečná vnútorná sláva, ku ktorej nič nemožno pridať, je v jeho trojičnom živote nevýslovne zvýraznená v žiare večného Slova a v láske Ducha Svätého.
3. Tajomstvo Najsvätejšej Trojice dáva aj prirodzenému spoločenskému ľudskému životu vzácne praktické smernice, lebo je nekonečne dokonalým vzorom pre harmonické vyrovnanie a zjednotenie všetkých – aj protikladných – oprávnených snáh a požiadaviek v živote každej, tak v menšej ako i vo väčšej ľudskej spoločnosti. Ako v Najsvätejšej Trojici Otec a Syn – dve protikladné osoby – sú jedno v dychu svojej spoločnej lásky, v Duchu Svätom, tak majú byť všetky vzťahy ľudského života vyrovnané a zjednotené úprimnou láskou, ktorej vzorom a prameňom je Trojjediný Boh. Kiež by sa napríklad i v živote ľudí čím dokonalejšie uskutočňovalo to, že byť otcom a byť synom – a každý podobný ľudský spoločenský vzťah – by bol takým vzťahom, ktorý by bol súčasne samosebou preniknutý úplnou vzájomnou láskou, do ktorej by obe stránky vložili celú svoju bytosť, ako Boh – Otec a Boh – Syn si v Duchu Svätom odovzdávajú svoju nekonečnú spoločnú lásku.

4. Náš nadprirodzený život sa zakladá na živote Najsvätejšej Trojice. Boh chce svoj trojičný život do nás akoby presadiť a chce ho v nás zopakovať. Poslaním Ducha Svätého do duše nám dáva už na zemi nadprirodzený život posväcujúcej milosti a poslaním večného Slova do duše spravodlivých po smrti dá im svetlo slávy, a tým plnú účasť na Božom trojičnom živote, účasť na samej blaženosti Boha.

Z toho vidíme, že celý náš život má byť zameraný na to, aby sme dosiahli čím dokonalejšiu účasť na živote Najsvätejšej Trojice (porov. [37, s. 46 - 47]; [UR, 15]), aby sme stále rástli v posväcujúcej milosti, a tak vo večnosti dosiahli tomu primerane vysoký stupeň nebeskej slávy.

Preto si v živote stále pripomíname Najsvätejšiu Trojicu: v jej mene začíname a na jej slávu venujeme svoje modlitby: v jej mene nás Cirkev zrodila k nadprirodzenému životu sviatosťou krstu a v jej mene nás sprevádza požehnaním v celom živote. Napokon v jej mene nás posilňuje na poslednú cestu pri odchode z tohto sveta a odporúča nás do milosrdenstva Trojjediného Boha: Otca i Syna i Ducha Svätého (porov. [37, s. 47]).

8. Ekumenický pohľad

Viera v trojjedinosť má veľký ekumenický význam. Spája Rímskokatolícku cirkev s pravoslávnyimi. Aj reformátori si ju ponechali. V šmalaldských článkoch Martin Luther výslovne tvrdí: o vznešených pravdách božskej velebnosti nieto sporu ani hádky (porov. [132, s. 87]). Tak (Lutherovo) Augsburské vyznanie, ako i (obnovený) Heideberský katechizmus sa priznávajú k trojjedinému Bohu. Ekumenická rada cirkví sa podľa základného štatútu chápe ako „spoločenstvo cirkví, ktoré vyznávajú podľa svedectva Svätého písma Pána Ježiša Krista za Boha a Spasiteľa, a preto sa spoločne usilujú o to, k čomu sú povolani: k sláve Boha Otca, Syna a Ducha Svätého“.

Obsah tohto ekumenického vyznania viery v trojjediného Boha možno najkratšie vyjadriť formou *jeden Boh v troch osobách*. Vo vyznaní sa teda netvrdí, že jedna osoba = tri osoby, jeden Boh = traja bohovia. To by bol nezmysel. (porov. [132, s. 87 - 88]). *Symbolum Quicumque* (porov. [34, s. 50]; [89, s. 443]) v tomto ohľade znie: „Vyznávame jedného Boha v Trojici a Trojicu v jednote bez miešania osôb a bez delenia podstaty.“ (porov. [34, č. 75]; [89, č. 915]).

Podobne čítame v prefácii na sviatok Najsvätejšej Trojice: „Lebo ty so svojím jednorodným Synom a Duchom Svätým si jeden Boh, si jeden Pán: nie ako jediná osoba, ale ako Trojica osôb jedinej božskej podstaty.“ (porov. [132, s. 88]; [100, s. 353]).

9. Antitrinitárne herézy v dejinách

Všetky bludy, popierajúce tajomstvo Najsvätejšej Trojice, majú svoj pôvod a zdroj v probléme, stojacom pred ľudským rozumom: ako pochopiť a uviesť do súladu jednotu Božej prirodzenosti s Trojicou bož-

ských osôb. Vznikali z nepochopenia základných pojmov alebo z prehnaného racionalizmu, usilujúceho sa odstrániť tajomstvo. Možno ich rozdeliť do dvoch skupín:

1. skupina popiera priamo alebo nepriamo jednotu Božej prirodzenosti – triteizmus;
2. skupina popiera Trojicu osôb v Bohu, a to dvojakým spôsobom:
 - a) alebo sa popiera reálny rozdiel medzi božskými osobami – *monarchianizmus* a *modalizmus*;
 - b) alebo sa popiera pravé božstvo druhej alebo tretej osoby, čím sa podriaďujú prvej, ktorá jediná je pravý Boh – *subordinacianizmus*.

Autorom kresťanského staroveku nestačilo prijať vieru v Najsvätejšiu Trojicu, ale sa pokúšali na základe gréckej terminológie hlbšie preniknúť do vzťahov, ktoré vznikajú medzi jednotlivými osobami. Toto bolo príležitosťou na vznik rôznych bludov, zároveň však pomohlo presne formulovať dogmu.

9.1. *Monarchianizmus*

Zástancovia tohto názoru uznávali len jedinú božskú osobu (z gréckeho: monos, arché = vláda jedného; (porov. [54, s. 155]; [103, s. 129 – 131]). Už koncom 1. storočia popierali Kristovo božstvo z pozície ustrnutého monoteizmu židovskí bludári, Cerinth a ebioniti (porov. IRENEJ. *Adversus haereses*, I 26. In: [54, s. 155]). Koncom 2. storočia učil tzv. *monarchianizmus*, že v Bohu je len jedna osoba (*Monarchiam tenemus*; TERTULIÁN. *Adversus Praxeam*, 3. In: [54, s. 155]). Podľa postoja k osobe Ježiša Krista sa monarchianizmus rozdeľuje na dva smery:

- a) *dynamický* alebo *adopciánsky monarchianizmus*, ktorý učí, že Kristus je len obyčajný človek, ktorému sa dostalo moci (dynamis) ducha, Božej múdrosti; aj keď nadprirodzeným spôsobom zrodený z Ducha Svätého a z Panny (Filos antrópos), pri krste bol veľkou mierou vybavený božskou silou a Bohom prijatý za syna (adopcia).

Hlavnými stúpecami tohto bludu boli: Theodot Koželuh z Byzancie, ktorý tento blud priniesol okolo roku 190 do Ríma a pápež Viktor I. (189 – 198) ho vylúčil z Cirkvi. Ďalej antiochijský biskup Pavol zo Samosaty, ktorého synoda v Antiochii v roku 268 zosadila ako bludára a biskup Photinus zo Sirmia, ktorého v roku 351 zosadila synoda v Sirmiu.

- b) *modalistický* alebo *patripasiánsky monarchianizmus* sa pridrža práveho Kristovho božstva a zároveň Božej jednoosobnosti tak, že učí, že Otec sa stal v Ježišovi Kristovi človekom, za nás trpel a umrel (*Pater pasus est – patripasiáni*).

Hlavnými stúpecami tohto bludu boli: Noetus zo Smyrny, proti ktorému napísal sv. Hyppolit Rímsky dielo *Contra haeresim Noeti* (Proti Noetovmu bludu) a maloázijský vyznávač Praxeas, proti ktorému bojoval Tertulián v diele *Adversus Praxeam* (Proti Praxeovi). Sabellius (okolo roku 220) rozšíril tento blud aj na Ducha Svätého a učil, že

v Bohu je jedna hypostáza¹⁸ a tri prosopa¹⁹ že zodpovedajú svojim trom rôznym spôsobom zjavenia.²⁰ V stvorení sa vraj prejavuje jednoosobný Boh ako Otec, vo vykúpení ako Syn a v skutkoch posvätenia ako Duch Svätý. Pápež Kallistus (217 - 222) vylúčil Sabellia z cirkevného spoločenstva. Proti tomuto bludu menej šťastným spôsobom bojoval (porov. [54, s. 155 - 156]; [93, s. 61]) alexandrijský biskup Dionýzius (okolo 247 - 264), ktorého pápež Dionýz autoritatívne odsúdil (porov. [34, č. 112 - 115]).

9.2. Subordinacionizmus

Na rozdiel od sabeliánskeho modalizmu, subordinacionizmus predpokladá tri rozdielne osoby v Bohu, ale odníma druhej a tretej osobe rovnosť s Otcom, a tým aj pravé božstvo.²¹ Patrí sem:

- a) **Arianizmus:** Alexandrijský kňaz Árius († 336), opierajúc sa o monarchiánsky názor, podľa ktorého Boh je nevýslovný a nemá seba rovného, učil, že môže byť len jediná božská osoba a rozdielna od všetkého, čo je. Všetko mimo Boha Otca povstalo len z jeho vôle, i Syn, ktorý je jeho tvorom pred ostatnými tvormi, vytvorený z ničoho. Teda *Logos* nie je od večnosti, a nie je splodený z Otca. Nie je večný, lebo bola doba, keď ho vôbec nebolo, nie je splodený z Otcovej podstaty (grécky: *gennétos*), a preto nie je s ním ani spolupodstatný (grécky: *homoúsios*), rovný s Otcom, a preto nie je ani pravý Boh. Nie je Bohom v pravom a vlastnom zmysle, ale len v prenesenom zmysle. Bol len v predvídaní svojich zásluh prijatý Otcom za Syna. Je Bohom z milosti, uprostred medzi svetom a Bohom. Od obidvoch sa však odlišuje: od sveta konečne, od Boha nekonečne. Pôvodne malo Slovo (grécky: *Logos*) vôľu, schopnú hriechu, a až dobrým používaním svojej vôle sa stalo bezhriechym. Árius chcel oklamať ľud a zastrieť svoj blud, preto o Slove používal namiesto pravoverného výrazu „*gennétos, genitus*“, čo znamená „splodený“, podobný, ale bludársky výraz „*genétos*“, čo značí „stvorený“. Tento blud bol odsúdený na Prvom všeobecnom koncile v Nicei v roku 325. Koncil zostavil symbolum, čiže vyznanie viery, ktoré vyznáva, že Ježiš Kristus je Božím Synom a učí o jeho splodení z Otcovej podstaty, jeho pravé božstvo a jeho rovnosť čo do podstaty s Otcom (porov. [34, č. 125]). Ariáni sa rozpadli na dva smery: prísnych, podľa ktorých bol Syn *anomios*, t. j. nepodobný Otcovi. Odtiaľ pochádza aj ich názov: *anomei* alebo *eunomiáni* a miernych, takzvaných *semiariánov*. Podľa svedectva sv. Hieronyma boli tieto bludy veľmi rozšírené. Semiariáni zaujímajú prostredné miesto medzi prísnymi ariánmi (eu-

¹⁸ Grécke slovo *hypostasis* sa v teologickej terminológii používa vo význame *osoba*.

¹⁹ Grécke slovo *prosopon* znamená herecká maska, rola, úloha v divadelnej hre. V teologickej terminológii má ten istý význam ako hypostáza, čiže *osoba*.

²⁰ Latinské slovo *modi* znamená *spôsoby*.

²¹ Latinské slovo *sub-ordinare* znamená *pod-riadať*.

nomiánmi) a obhajcami pravovernej nicejskej náuky (homousiánmi). Zavrhlí výraz „homoúsios“, čo značí „spolupodstatný“, lebo si mysleli, že sa tým podporuje sabelianizmus. Priznali však, že Logos je podobný Otcovi²² alebo vo všetkom podobný (homoios kata panta) alebo podobný čo do podstaty.²³

- b) Macedonianizmus. Zo semiarianizmu vzišla sekta pneumatomachov, čiže odporcov Ducha Svätého. Za jej zakladateľa sa od konca 4. storočia podľa diela Didyma Alexandrijského De Trinitate II, 10 asi neprávom považuje semiariánsky biskup Macedonius Carihradský, zosadený v roku 360, ktorý zomrel pred rokom 364. Táto sekta rozšírila subordinacionizmus aj na Ducha Svätého tým, že na základe slov z Listu Hebrejom 1, 14: „Či nie sú všetci služobnými duchmi, poslanými slúžiť tým, čo majú dostať do dedičstva spásu?“ ho vyhlásila za tvora a služobnú duchovnú bytosť, podobnú anjelom. Proti tomuto bludu bojovali: sv. Atanáž, traja veľkí cirkevní učителиa z Kapadócie sv. Bazil Veľký, sv. Gregor Naziánsky a sv. Gregor Nyssenský a Didymus Alexandrijský, ktorí horlivo bránili božstvo Ducha Svätého a jeho rovnosť čo do podstaty s Otcom a Synom. Tento blud bol zavrhnutý na synode v Alexandrii v roku 362 za predsedníctva sv. Atanáza, na Druhom všeobecnom koncile v Carihrade (porov. [54, s. 156 - 157]. Podrobnejšie o tom pozri: [77, s. 333 - 356]) v roku 381 (porov. [34, č. 125; č. 150]) a na Rímskej synode za pápeža Damaza (porov. [54, s. 157]) v roku 382 (porov. [34, č. 168 - 176]). Carihradský koncil (porov. [54, s. 157]; [93, s. 62]) prijal symbol (porov. [68, s. 243 - 244]), ktorý aspoň nepriamo vyznáva božstvo Ducha Svätého pridelením Božích atribútov, v dôležitom dodatku k pôvodnému Nicejskému symbolu, ktorý je teraz súčasťou Nicejsko-carihradského vyznania viery: „Verím v Ducha Svätého, Pána a Oživovateľa, ktorý vychádza z Otca. Jemu sa zároveň vzdáva tá istá poklona a sláva ako Otcovi a Synovi. On hovoril ústami prorokov.“²⁴

9.3. *Triteizmus*

- a) Alexandrijský filozof a kresťanský vykladateľ Aristotela Ján Philoponus (+ okolo roku 565), stotožňoval prirodzenosť a osobu (usia a hypostasis), a tým prišiel v kristológii k monofyzitizmu a v náuke o Trojici k triteizmu (trojbožstvo). Podľa neho sú tri božské osoby tri individua božstva, podobne ako traja ľudia sú tri individua ľudského druhu. Tým dosadil namiesto numerickej jednoty, čo sa týka podstaty, špecifickú, druhovú jednotu.
- b) Kanonik Roscelin z Compiègne († okolo roku 1120) zo svojho nominalistického stanoviska, podľa ktorého len individuum vlastní realitu,

²² Po grécky homoios, preto ich nazývali *homoi*.

²³ Po grécky homoiúsios, preto ich nazývali *homoiusiáni*.

²⁴ Et in Spiritum Sanctum, Dominum et Vivificantem, qui ex Patre procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, qui locutus est per prophetas.

učil, že tri božské osoby sú tri reality, vzájomne od seba oddelené (tres res ab invicem separatae), ktoré sú vzájomne spojené len morálne - zhodou vôle a moci, podobne ako tri ľudské duše alebo traja anjeli. Proti jeho učeniu vystupoval sv. Anzelm z Canterbury a bolo odsúdené na synode v Soisson v roku 1092.

- c) Gilbert z Poitiers († 1154) podľa žaloby jeho odporcov, napríklad sv. Bernarda z Clairvaux, predpokladal reálny rozdiel medzi pojмами *Boh* a *božstvo* (Deus a divinitas) a podľa neho jestvuje aj reálny rozdiel medzi božskými osobami a Božou podstatou, takže v Bohu vznikla quaternita (štvoritosť), čiže tri osoby a božstvo. Údajný Gilbertov blud, ktorý z jeho spisu sotva možno dokázať, bol odmietnutý na konzistóriu v Remeši v roku 1148 za prítomnosti (porov. [54, s. 157]) pápeža Eugena III. (porov. [34, č. 745]).
- d) Opát Joachim z Fiore († 1202) chápal jednotu troch božských osôb ako kolektívnu jednotu.²⁵ Jeho učenie zavrhol Štvrtý lateránsky koncil v roku 1215 a ním napadnutá náuka Petra Lombardského bola slávnostne (porov. [54, s. 157]) povolená (porov. Caput Damnamus. In: [34, č. 803]).
- e) Anton Günther († 1863) učil, že absolútne sa uskutočňuje vo vlastnom postupnom vývoji a síce ako veta (thesis), protikladná veta (antithesis) a vyrovnanie (synthesis). Teda božská podstata sa strojnásobí. Tieto tri podstaty medzi sebou spája sebavedomie,²⁶ a takto vytvárajú formálnu jednotu (porov. [54, s. 157]; [93, s. 62 - 63]). Vysvetľoval to takto: Boh Otec, poznávajúc seba čo najdokonalejšie, je poznávaným podmetom, ale zároveň kladie proti sebe predmet svojho poznania, vyvodí novú podstatu, Slovo, Syna. Keďže tieto dve podstaty sú si vedomé, že sú si rovné, kladú tretiu podstatu, Ducha Svätého. Takto by bola Božia podstata strojnásobená. Jednota božských osôb by bola taká, že jedna z druhej vychádza - organická -, že sa svojím sebavedomím²⁷ navzájom prenikajú, a tak relatívne podstaty čiže osoby vytvárajú jednu absolútnu podstatu, prípadne osobu. Jednota podstaty by bola teda len formálna - uprostred medzi druhovou a číselnou. Tento výklad osoby ako sebavedomej²⁸ podstaty je jednostranný a nesprávny. Podľa neho by ani malé dieťa ani človek v bezvedomí neboli osobou. Güntherov triteistický výklad zavrhol blahoslavený Pius IX. (porov. [54, s. 157 - 158]; [49, s. 1040]) v breve *Eximiam tuam* (porov. [34, č. 2828]).

²⁵ Unitas quasi collectiva et similitudinaria.

²⁶ V tejto súvislosti je možno vhodnejší výraz *sebauvedomenie*.

²⁷ V tejto formulácii je možno výstižnejší a presnejší výraz *sebauvedomenie*.

²⁸ Resp. *sebauvedomenej*.

9.4. Niektoré prúdy protestantizmu

Martin Luther síce mal námietky proti trinitárnej terminológii, ale vcelku sa pridržal viery v Najsvätejšiu Trojicu (porov. [54, s. 158]; [28, s. 158]). Ním proklamovaný subjektivismus však nakoniec viedol v niektorých spoločenských k popretiu dogmy o Najsvätejšej Trojici.

Socinianizmus, založený Faustom Socinim († 1604), bráni zo svojho racionalistického stanoviska prísne unitársky pojem Boha, ktorý nepripúšťa viacero osôb. Krista vyhlasuje len za obyčajného človeka, Ducha Svätého za neosobnú silu Boha.

Novšia racionalistická teológia sa pridrža trinitárnej terminológie, no vo všetkých troch osobách vidí len personifikácie božských vlastností, ako: moc, múdrosť, dobrotu. Podľa evanjelického teológa Adolfa von Harnacka vznikla kresťanská viera v Najsvätejšiu Trojicu z polemiky medzi kresťanstvom a židovstvom. Najprv sa podľa neho používala dvojčlenná formula „Boh a Kristus“ ako antitéza k „Boh a Mojžiš“, neskoršie bol prijatý Duch Svätý (porov. [54, s. 158]; [93, s. 63]).

Kresťanská dogma stojí vyššie ako stanovisko racionalistického deizmu, ktorý vylučuje trojicu osôb v Bohu ako odporujúcu ľudskému rozumu. Tento racionalizmus existoval v staroveku v sektách monarchianizmu a jeho rôznych formách. Racionalistické tendencie sa nachádzajú aj v subordinacionizme, zvlášť v ariánskych smeroch. Niektorí ariáni prešli celkom na pozície racionalizmu a považovali Syna a Ducha Svätého za stvorené bytosti. V novoveku arianizmus obnovili unitári, zvlášť v učení poľských ariánov.

Keď nazveme monarchianizmus a arianizmus náboženským racionalizmom, potom by bol triteizmus 4. storočia akýmsi opačným smerom, lebo proti rozumu nekladie v prameni bytia jeden, ale tri princípy. Katolícka dogma neredukuje Boha do čisto pojmovej formuly, ani ho neuzatvára do hraníc poznateľnosti ľudským rozumom. Taký Boh by podľa meradiel a predstáv stvoreného rozumu vôbec nebol nekonečným a nevysloviteľným Bohom. Boh stojí nekonečne nad ľudským rozumom. Boh nie je abstraktnosť, ale najvyššia skutočnosť, o ktorej sa dozvedáme pomocou Božieho zjavenia a čiastočne pomocou rozumu (porov. [54, s. 158]).

9.5. Mylné názory súčasnosti

Na viaceré mylné názory v trinitológii upozorňujú aj dokumenty Kongregácie pre náuku viery.

9.5.1. Mylné názory podľa deklarácie *Mysterium Filiti Dei*

Kongregácia pre náuku viery píše, že Cirkev žiada, aby všetky tajomstvá viery, medzi ktoré patrí i tajomstvo Najsvätejšej Trojice, boli verne zachovávané a vysvetľované. Pri realizácii nutného bádania je potrebné dávať pozor na to, aby sa skryté tajomstvá nikdy nevyjadrovali v inom zmysle, ako „ich rozumie a vyjadruje Cirkev“ (porov. [34, č. 3043]; [GS, 62]; [62, s. 39]).

V deklarácii *Mysterium Filii Dei* (Tajomstvo Božieho Syna), týkajúcej sa viery v tajomstvo vtelenia a Najsvätejšej Trojice voči niektorým súčasným bludom, vyhlasuje: „Keď sa odmieta tajomstvo večnej a Božskej osoby Krista, Božieho Syna, popiera sa tiež pravda o Najsvätejšej Trojici a spolu s ňou pravda o Duchu Svätom, ktorý od večnosti pochádza od Otca i Syna, alebo, inými slovami, od Otca skrze Syna. Z toho dôvodu, majúc na zreteli súčasné bludy, pripomínáme niektoré pravdy viery v Najsvätejšiu Trojicu, a zvlášť v Ducha Svätého.“ [62, s. 38].

„Viere sa protiví mienka, podľa ktorej by nás Zjavenie nechávalo v pochybnosti o večnosti Trojice a zvlášť o večnom jestvovaní Ducha Svätého ako osoby v Bohu, rozdielnej od Otca i Syna.“ [62, s. 38 – 39].

9.5.2. *Vassula Rydenová*

Kongregácia pre náuku viery odmietla nesprávne názory o Najsvätejšej Trojici v informácii o spisoch a činoch pani Vassuly Rydenovej zo 6. 10. 1995, grécko-ortodoxnej krestanky, bývajúcej vo Švajčiarsku, v ktorej na žiadosť mnohých biskupov, kňazov, rehoľníkov, rehoľníč a laikov zaujala stanovisko k jej spisom, ktoré boli vydávané za nebeské zjavenie. Napriek niektorým pozitívnym aspektom bolo ich celkové hodnotenie negatívne pre vieroučné omyly. Okrem iného sa v nich nejasnou rečou hovorí o osobách Najsvätejšej Trojice, až po zamieňanie špecifických mien a funkcií Božských osôb (porov. [24, s. 956]).

9.5.3. *Roger Haight*

Kongregácia pre učenie viery vydala v roku 2004 *Oznámenie* o knihe pátra Rogera Haighta, SJ, *Jesus Symbol of God* (Ježiš, symbol Boha). Dokument je relevantný aj preto, lebo v ňom nachádzame jednu z najnovších oficiálnych interpretácií trinitárnej náuky a reakciu na mylné tézy autora:

„V súlade so svojou interpretáciou identity Ježiša Krista rozvíja autor mylnú trinitárnu doktrínu. Podľa jeho názoru „neskoršie náuky o imanentnej Trojici [by] nemali byť vysvetľované v novozmluvnom učení“. Ony sú považované za dôsledok neskoršej inkulturácie, ktorá viedla k hypostatizácii symbolov „Logosa“ a „Ducha“, takže sú považované za „reálne entity“ v Bohu. Ako „náboženské symboly“, „Logos“ a „Duch“ reprezentujú dva rôzne historické, spásonosné sprostredkovania jedného Boha: jedno externé, historické, v a skrze *symbol* Ježiša; druhé interné, dynamické, dokonané Božou komunikáciu seba ako Ducha. Taký názor, ktorý sa zhoduje so všeobecnou teóriou náboženskej skúsenosti, vedie autora k zrieknutiu sa správneho chápania Trojice samej osebe, „ktorú vysvetľuje ako opis diferencovaného vnútorného života Boha“. V dôsledku toho tvrdí, že „pojmem Boha ako spoločenstva, myšlienky hypostatizovania rozlišovaní v Bohu a nazývanie ich osobami takým spôsobom, že sú v dialogickej interkomunikácii s každou inou, protirečia prvému bodu samej doktríny“, že „Boh je osobný a jeden“.

Táto interpretácia trinitárnej doktríny je mylná a v rozpore s vierou

v jednosť Boha v Trojici osôb, ktorú Cirkev vyhlásila a potvrdila v mnohých a autoritatívnych dokumentoch (porov. [34, č. 150; č. 75; č. 525 - 532; č. 568 - 573; č. 803 - 805; č. 1330 - 1331]; [LG, č. 2 - 4]).“ (porov. [26, s. 117 - 118]).

9.5.4. Nesprávne trendy v súčasnej nemeckej katolíckej teológii

Viacerí autori by z tradovaného učenia o Bohu v Trojici najradšej počuli len to, čo teológovia nazývajú trinitárna ekonómia spásy, ale už nie výpovede o podstate Boha samého, aký je sám osebe. [porov. 61, s. 159].

Literatúra

- [1] AKVINSKÝ, T. *Summa proti pohanům: Kniha první*, 68. Pracovní vydání. Prvé vydanie. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992. 190 s. ISBN neuvedené.
- [2] ALVAREZ, L., ANCONA, G. atď. *Lexicon: Dizionario teologico enciclopedico*. 3. edizione. Casale Monferrato: Piemme, 1997, s. 737 - 740. Heslo Padre. 1200 s. ISBN 88-384-1975-2.
- [3] AMATO, A. *Corso di teologia sistematica: Gesù il Signore: Saggio di Cristologia*. Bologna : Edizioni Dehoniane, 1997. 504 s. ISBN 88-10-50304-X.
- [4] AMÉRY, J. Provokationen des Atheismus. In: *Wer ist eigentlich - Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 209 - 219. 290 s. ISBN neuvedené.
- [5] AQUINO, T. *Summa theologica I*. Paris : Ludovicus Vivés, 1882. 652 s. ISBN neuvedené.
- [6] AUER, A. Gottes Herrschaft im Planungszeitalter. In: *Wer ist eigentlich - Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 246 - 259. 290 s. ISBN neuvedené.
- [7] AUER, J., RATZINGER, J. *Kleine katholische Dogmatik : Gott - der Eine und Dreieine II*. Regensburg : Friedrich Pustet, 1978. 600 s. ISBN 3-7917-0556-3.
- [8] BEINERT, W. [Hrsg.]. *Lexikon der katholischen Dogmatik*. 3. durchgesehene und aktualisierte Auflage. Freiburg - Basel - Wien : Herder, 1991. Heslo Erkenntnis Gottes. 611 s. ISBN 3-451-22575-1.
- [9] BELEJKANIČ, I. *Pravoslávne dogmatické bohoslovie I*. Prešov : Prešovská bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity, 1995. 220 s. ISBN 80-7097-314-5.
- [10] BELEJKANIČ, I. *Katolícky katechizmus z pohľadu pravoslávnej teológie : Zrovnávacie bohoslovie*. Prešov: Eparchiálna rada pravoslávnej cirkvi, 1998. 132 s. ISBN.80-967801-6-6.
- [11] BENEDIKT XVI. *Encyklika Spe salvi : Encyklika pápeža Benedikta XVI. biskupom, kňazom a diakonom, zasväteným osobám a všetkým veriacim laikom o kresťanskej nádeji*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2008. Edícia Pápežské dokumenty, 71. zväzok. 69 s. ISBN 978-80-7162-700-5. Text sa nachádza aj na: [cit. 2008-09-13]. Dostupné na internete: www.kbs.sk/?cid=1199729367.
- [12] BENEDIKT XVI. *Encyklika Caritas in veritate*. [cit. 2012-12-19]. Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/encyklika-caritas-in-veritate-laska-v-pravde>.

- [13] BISER, E. Das Profil des Glaubens angesichts seiner Herausforderung durch Säkularismus und Atheismus. In: BAADTE, G., RAUSCHER, A. [Hrsg.]. *Glaube und Weltverantwortung*. Graz - Wien - Köln : Styria, 1988. Edícia Kirche heute. s. 107 - 125. 163 s. ISBN 3-222-11838-8.
- [14] BLANK, J. Antworten des Neuen Testaments : Der historische Jesus und die Gottesfrage. In: *Wer ist eigentlich - Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 111 - 122. 290 s. ISBN neuvedené.
- [15] BOTEK, A., ZLATŇANSKÝ, J. *Teológia : Náčrt teológie voľne spracovaný podľa knihy F. J. Sheeda*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1969. 183 s. ISBN neuvedené.
- [16] BRAGUE, R. Rozhodujúci zkušenosť kříže. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Bůh Otec všemohoucí*. Ronov n/D : Triality, 1997. 1. ročník. Číslo 2. s. 136 - 152. 120 s. ISSN 1211-7668.
- [17] BREUNING, W. Gotteslehre. In: BEINERT, W. [Hrsg.]. *Glaubenszugänge : Lehrbuch der katholischen Dogmatik : Band 1*. Paderborn; München; Wien; Zürich : Ferdinand Schöningh, 1995. 640 s. ISBN 3-506-70805-8.
- [18] BROX, N. Antworten der Kirchenväter. In: *Wer ist eigentlich - Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 134 - 144. 290 s. ISBN neuvedené.
- [19] BRUDZ, J. *Mała dogmatyka*. Kraków : Polskie towarzystwo teologiczne, 1973. 399 s. ISBN neuvedené.
- [20] CIARDI, F. Teologie jako slovo Boha. In: *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve : Teologie - věda - filosofie*. Praha : Vyšehradská kapitula, 1999. Ročník 10. Číslo 3. s. 79 - 81. 46 s. ISSN 0862-6944.
- [21] CODA, P. Následování Krista jako přebývání v Trojici dle evangelia sv. Jana. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Věřím v Ježíše Krista, jednorozeného Syna Božího a našeho Pána*. Ronov n/D : Triality, 1997. Ročník 1. Číslo 4. Z taliančiny preložil R. M. s. 390 - 413. 102 s. ISSN -1211 - 7668.
- [22] CONGAR, Y. *Der Heilige Geist*. Freiburg; Basel; Wien : Herder, 1982. Preklad francúzskeho originálneho vydania Je crois en l'Esprit Saint. 510 s. ISBN 3-451-19425-2.
- [23] CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM. Decretum Nostris quidem quo Missa votiva „de Dei misericordia“ approbatur. In: *Enchiridion Vaticanum 14 : Documenti ufficiali della Santa Sede 1994 - 1995 : Testo ufficiale e versione italiana*, 26, 1438 - 1439. Bologna : Edizioni Dehoniane, 1997, s. 782 - 785. 2230 s. ISBN 88-10-80214-4.
- [24] CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI. Multi Vescovi : Notificatio De scriptis et operibus dominae Vassulae Ryden. In *Acta Apostolicae Sedis - Commentarium Officiale*. Typis Vaticanis - M.DCCC.LXXXVI. An. et vol. LXXXVIII, č. 12 (1996), 5.12.1996, s. 956 - 957. 86 s. ISSN 0001-5199.
- [25] CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE. Nota Il magistero della chiesa sul valore dei decreti dottrinali concernenti il pensiero e le opere del rev. do sac. Antonio Rosmini Serbati. In *L'Osservatore Romano*, 30.6. - 1.7.2001, p. 5. In: *Enchiridion Vaticanum 20 : Documenti ufficiali della Santa Sede 2001 : Testo ufficiale e versione italiana*, 1389-1399. Bologna : Edizioni Dehoniane, 2004, s. 951 - 955. 1767 s. ISBN 88-10-80233-0. Český text: KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY. Nôta ohľadom hodnoty náukových dekrétov, týkajúcich sa myslenia a diela ctihodného kňaza Antonia Rosminioho

Serbatih. Preložil C. V. POSPÍŠIL. In: *Teologické texty : Hledání křesťanské identity*. Praha : Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, 2003. Ročník 14. Číslo. 3, s. 111. 58 s. ISSN 0862 - 6944.

- [26] CONGREGATION FOR THE DOCTRINE OF THE FAITH. Notification on the book "Jesus Symbol of God" by Father Roger Haight S.J. [cit. 2007-08-21]. Dostupné na internete: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20041213_notification-fr-haight_en.html; KRUPA, J. Náuka kristologického oznámenia Kongregácie pre učenie viery z roku 2004. In *Duchovný pastier : Revue pre teológiu a duchovný život*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, (Marec) 2011. Ročník LXXXII. Číslo 3, s. 113 - 123. 50 s. ISSN 0139-861X.
- [27] COURTH, F. *Bóg trójjedyniej miłości*. Poznań : Pallotinum, 1997. Preklad do poľštiny M. Kowalczyk. Edícia Amateca Podreczniki teologii katolickiej. Tom 6. 327 s. ISBN 83-7014-285-0.
- [28] Články kresťanského učenia : Šmalkaldské články. Prvá čiastka. In: *Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania*. Autorizovaný text Slovenskej evanjelickej cirkvi a. v. Liptovský Mikuláš : Tranoscus, 1992. Z latinskej a nemeckej pôvodiny preložil Oto Vízner. Preložené z originálu „Die Bekenntnisschriften der ewangelisch-lutherischen Kirche. Herausgegeben im Gedenkjahr der Augsburgischen Konfession 1930. 2. verbesserte Auflage. Göttingen. Vandenhoech Ruprecht 1955“. 377 s. ISBN 80-7140-002-5.
- [29] DANCÁK, F. *Boh jediný a trojjediný : De Deo uno et trino*. Prešov : Petra, 2000. 135 s. ISBN 80-89007-07-4.
- [30] DANIÉLOU, J. Trinitárni aspekty Cirkve. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Program*. Ronov n/D : Triality, 1996. Ročník 0. Číslo 0. s. 41 - 47. 104 s. ISSN -1211 - 7668.
- [31] DANIÉLOU, J. Vykoupení, těžiště trojičního plánu. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Byl za nás ukřižován, umučen a pohřben, sestoupil do pekel*. Ronov n/D : Triality, 1998. Ročník 2. Číslo 3. Z francúzštiny preložila M. Pitterová. s. 206 - 211. 103 s. ISSN -1211 - 7668.
- [32] DAVIS, L., D. *Storia e cronaca de i sette concili che definirono la dottrina cristiana : 325 - 787: eretici, imperatori, vescovi e papi discutono le verità fondamentali della fede*. Casale Monferrato : Piemme, 1998. Anglický originál: The First Seven Ecumenical Councils (325-787): Their History and Theology. 379 s. ISBN 88-384-3176-0.
- [33] DEISSLER, A. Antworten des Alten Testamentes. In: *Wer ist eigentlich - Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 101 - 110. 290 s. ISBN neuvedené.
- [34] DENZINGER, H., HÜNERMANN, P. [Hrsg.]. *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum : Lateinisch - Deutsch*. 37. Auflage. Freiburg im Breisgau; Basel; Rom; Wien : Herder, 1991. 1706 s. ISBN 3-451-22442-9.
- [35] A cura DI GIUSEPPE BARBAGLIO E SEVERINO DIANICH. *Nuovo dizionario di teologia*. Settima edizione. Torino : San Paolo 1994. Heslo Trinità, s. 1772 - 1795. 1902 s. ISBN 88-215-1500-1.
- [36] *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1993. 342 s. ISBN neuvedené.

- [37] DUBRAVEC, Š. *Katolícka dogmatika*. Bratislava : Rímskokatolícka Cyrilometodská bohoslovecká fakulta v Cirkevnom nakladateľstve, 1978. 126 s. ISBN neuvedené.
- [38] DVOŘÁK, P. Anselmův důkaz Boží existence v soudobé analytické filozofii. In: *Teologický sborník : Kauza: lidská důstojnost : Lidská práva ve společnosti a církvi*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997. Ročník 3. Číslo 3, s. 81 – 88. 98 s. ISSN 1211-3808.
- [39] DYL, J. *Sobory pouszechné w drugim tysiącleciu chrześcijaństwa*. Tarnów : Biblos, 1997. Edícia α – teologia dla wszystkich 7. 167 s. ISBN 83-85380-86-8.
- [40] *Encyklika Deus caritas est pápeža Benedikta XVI. biskupom. kňazom a diakonom, zasväteným osobám a všetkým veriacim laikom o kresťanskej láske*. 1. vydanie. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2006. 64 s. ISBN 80-7162-594-9. Edícia Pápežské dokumenty 61.
- [41] FIORENZA, F. S., GALVIN, J. P., atď. *Systematická teologie I : Římskokatolícká perspektíva*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. Z angličtiny preložili P. Dvořák, E. Gloserová, S. Hanušová, J. Hofmanová, B. Švandová, J. Vojtek. 285 s. ISSN 80-85959-07-0.
- [42] FISICHELLA, R. Odpustky a Boží milosrdenství. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Přijde soudit živé i mrtvé*. Ronov n/D : Triality, 2000. Ročník 4. Číslo 1, s. 86 – 95. 95 s. ISSN-1211-7668.
- [43] FISCHER-WOLLPERT, R. *Malý teologický slovník – Přehled papežů*. Praha : Zvon, 1995, s. 62 – 63. Heslo 1. koncil: Nicea (I.) 325. Do češtiny preložil a doplnil O. Bastl z nemeckého originálu Lexikon der Päpste. Regensburg : Friedrich Pustet Verlag, 1985. 303 s. ISBN 80-7113-124-5.
- [44] FRIES, H. Gesichtspunkte der Theologie. In: *Wer ist eigentlich – Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 86 – 97. 290 s. ISBN neuvedené.
- [45] GALOT, J. Autentická tvář Trojice. In: *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve : Bůh trojjediný*. Praha : Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, 2000. Ročník 11. Číslo 4, s. 134 – 137. 44 s. ISSN 0862-6944.
- [46] GIRA, M. *Perichoréza v učení a v živote Církvi*. Dizertačná práca. Košice : Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2012. 83 s.
- [47] GRESHAKE, G. *Der dreieine Gott : Eine trinitarische Theologie*. Freiburg im Breisgau : Herder, 1997. 568 s. ISBN 3-451-26239-8.
- [48] HAUKE, M. Iniciatíva nemeckých teológov : Obnova alebo rúcanie? In: *Acta facultatis theologicae Universitatis Comeniana Bratislaviensis*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 2011. Ročník VIII. Číslo 1, s. 152 – 155. Preložil P. Mášik. 160 s. ISSN 1335-8081.
- [49] HERIBAN, J. *Průručný lexikon biblických vied*. Druhé, revidované vydanie. Bratislava : Don Bosko, 1994, s. 1040. Heslo Triteizmus. Edícia Biblica 4. 1348 s. ISBN 80-85405-13-X.
- [50] HŘEBÍK, J. Zjevení Boha Otce ve Starém zákoně. In *Communio : Mezinárodní katolická revue : Bůh Otec všemohoucí*. Ronov n/D : Triality, 1997. 1. ročník. Číslo 2, s. 163 – 170. 120 s. ISSN 1211-7668.

- [51] JANČOVIČ, J. Predslov. In: *Acta facultatis theologiae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*. Bratislava : Univerzity Komenského v Bratislave. Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, 2011. Ročník VIII. Číslo 2, s. 1 – 2. 90 s. ISSN 1335-8081.
- [52] JÁN PAVOL II. *Bohatý na milosrdenstvo*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1981. 79 s. ISBN neuvedené.
- [53] JÁN PAVOL II. *Prekročiť prah nádeje*. Nové Mesto; Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1995. s. 74. Z talianskeho originálu: *Varcare la soglia della Speranza* preložil M. Hučko. 201 s. ISBN 80-85487-26-8.
- [54] KANDERA, P. *Prednášky zo špeciálnej dogmatiky I*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, 1987. 563 s. ISBN neuvedené.
- [55] KASPER, W. *Der Gott Jesu Christi*. Leipzig : St. Benno-Verlag GMBH, 1985. 376 s. ISBN neuvedené.
- [56] KASPER, W. Proměny vztahu vědy a teologie. In: *Teologické texty : TT retro – samizdatové čísla*. Praha : Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, 2007. Ročník 18. Číslo 1, s. 12 – 14. 58 s. ISSN 0862-6944.
- [57] *Katechizmus Katolíckej cirkvi*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1998. 918 s. ISBN 80-7162-259-1.
- [58] *Katechizmus : Učebnica rímskokatolíckej náboženskej výchovy*. 7. vydanie. Bratislava : Vesna pre Spolok sv. Vojtecha v Trnave, 1990. 291 s. ISBN 80-85128-76-4.
- [59] *Kompendium Katechizmu Katolíckej cirkvi*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2006. 243 s. ISBN 80-7162-593-0.
- [60] KERÉNYI, K. Antworten der Griechen. In: *Wer ist eigentlich – Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 123 – 133. 290 s. ISBN neuvedené.
- [61] KOLPING, A. Současné trendy v německé katolické teologii. In: *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve : Druhý vatikánský koncil*. Praha : Zvon, 1995. Ročník 6. Číslo 5, s. 158 – 161. Do češtiny preložil M. K. 36 s. ISSN 0862-6944.
- [62] KONGREGÁCIA PRE UČENIE VIERY. Mysterium Filii Dei. In: ZIMOWSKI, Z., KRÓLIKOWSKI, J. *W trosce o pełnię wiary : Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966 – 1994*. Tarnów : Biblos, 1995, s. 37 – 41. 450 s. ISBN 83-85380-55-8.
- [63] KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY. Upozornenie o spisoch, ktoré napísal P. Anthony de Mello, SJ. [cit. 2012-04-14]. Dostupné na: www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19980624_demello_sk.html.
- [64] KÖNIG, F., WALDENFELS, H. *Lexikon náboženství*. Praha : Victoria Publishing, 1994, s. 588. Heslo Věcnost. Z nemeckého originálu *Lexikon der Religionen* preložili P. Němec a J. Stehlík. 640 s. ISBN 80-85605-51-1.
- [65] KRAPKA, E. A KOL. [?]. *Verbum fidei III. : Verím v Boha Otca všemohúceho*. Bratislava [?] : Spoločnosť Ježišova [?]. b.r. 220 s. ISBN neuvedené.
- [66] KRAPKA, E. A KOL. [?]. *Verbum fidei IV. : Verím v Boha Otca i Syna i Ducha Svätého*. Bratislava [?] : Spoločnosť Ježišova [?]. b.r., s. 93-94. 120 s. ISBN neuvedené.

- [67] KRUPA, J. Pseudoreligiozita – forma túžby po Bohu. In: *Viera a život : Časopis pre kresťanskú orientáciu*. Trnava : Dobrá kniha, 1996. Ročník VI., (júl). Číslo 3, s. 276 – 281. 112 s. ISSN 0316 – 3210.
- [68] KRUPA, J. Perspectivas ecuménicas actuales para la solución de la cuestión del „Filioque“. In: *El Espíritu Santo y la Iglesia*. Pamplona : Universidad de Navarra, 1999, s. 241 – 249. [XIX simposio internacional de teología. Pamplona, 22. – 24.4.1998]. 697 s. ISBN 84-8081-003-3. Slovenský text: TENŽE. Súčasné ekumenické perspektívy riešenia otázky „Filioque“. In: *Acta facultatis theologicae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 2001. Ročník I. Číslo 2, s. 137 – 149. 100 s. ISSN 1335-8081.
- [69] KRUPA, J. The natural recognition of God in the post modern period. In: *University and its students : International symposium of students and professors. 650 years of the journey to knowledge and understanding*. Praha : Nakladatelství Galén, 1998, s. 39 – 43. 210 s. ISBN 80-902501-7-3. Slovenský text: KRUPA, J. Prirodzené poznanie Boha ako významný prvok náboženského života. In: *Duchovný pastier : Revue pre teológiu a duchovný život*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2002. Ročník LXXXIII. Číslo 4 (apríl), s. 161 – 165. 49 s. ISSN 0139-861X.
- [70] KRUPA, J. Dios Padre como fuente y origen de toda la divinidad. In: El Dios y Padre de Nuestro Señor Jesucristo, Pamplona, 21. – 23.4.1999. In *El Dios y Padre de Nuestro Señor Jesucristo. Col. "Simposios Internacionales de Teología"*, 20. Pamplona : Universidad de Navarra, 2000, s. 109 – 120. [El Dios y Padre de Nuestro Señor Jesucristo. Simposios Internacional de Teología. Pamplona, 21. – 23.4.1999]. 708 s. ISBN 84-8081-004-1. Slovenský text: KRUPA, J. Boh Otec ako prameň a pôvod celého božstva. In: *Duchovný pastier : Revue pre teológiu a duchovný život*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1999. Ročník LXXX. Číslo 8 (október), s. 350 – 357. 46 s. ISSN 0139-861X.
- [71] KRUPA, J. Biblický a filozofický spôsob vyjadrovania sa o Bohu. In: *Duchovný pastier : Revue pre teológiu a duchovný život*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1999. Ročník LXXX. Číslo 2 (február), s. 57 – 62. 48 s. ISSN 0139-861X.
- [72] KRUPA, J. Náboženstvo ako vnútorná potreba človeka. In: *Duchovný pastier : Revue pre teológiu a duchovný život*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2001. Ročník LXXXII. Číslo 8 (október), s. 365 – 368. 48 s. ISSN 0139-861X.
- [73] KRUPA, J. Jednota Božieho účinkovania navonok podľa Katechizmu Katolíckej cirkvi. In: *Acta facultatis theologicae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 2002. Ročník II. Číslo 3, s. 220 – 239. 100 s. ISSN 1335-8081.
- [74] KRUPA, J. Súčasné snahy o nový spôsob rozprávania o Bohu. In: *Acta facultatis theologicae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 2003. Ročník III. Číslo 4, s. 349 – 360. 96 s. ISSN 1335-8081.
- [75] KRUPA, J. Boh ako centrum v starovekom gréckom náboženstve. In: *Acta facultatis theologicae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 2004. Ročník IV. Číslo 1, s. 17 – 23. 93 s. ISSN 1335-8081.

- [76] KRUPA, J. *Držal sa vyznania viery : Úvod do katolíckej teológie*. 1. vydanie. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010. 226 s. ISBN 978-80-223-2718-3.
- [77] KRUPA, J. *Stvoriteľ a Oživovateľ : Katolícka kreatológia a pneumatológia*. 1. vydanie. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010. 444 s. ISBN 978-80-223-2840-1.
- [78] KUDASIEWICZ, J. Nauka o Bogu w ewangeliach synoptycznych. In: *Aby poznać Boga i człowieka : Cześć pierwsza – O Bogu dziś*. Warszawa : Wydawnictwo sióstr Loretanek, 1974, s. 171 – 181. 238 s. ISBN neuvedené.
- [79] LARENTZAKIS, G. Trinitární pojetí církve. In: *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve : Bůh trojjediný*. Praha : Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, 2000. Ročník 11. Číslo 4. Do češtiny přeložil M. Voplakal. s. 143 – 146. 44 s. ISSN 0862–6944.
- [80] LAY, U. C. Wozu Wahrheit? Ein Versuch über den Fall der Wahrheit in der Postmoderne. In *Theologisches : Katholische Monatsschrift*. Lugano : Manfred Hauke, 2012. Ročník 42. Číslo 3 – 4, s. 127 – 136. 110 s. ISSN 1612-6165.
- [81] *Liturgia hodín podľa rímskeho obradu I : Adventné obdobie, Vianočné obdobie*. Typis Polyglottis Vaticanis 1986. 1517 s. ISBN neuvedené.
- [82] *Liturgia hodín podľa rímskeho obradu II : Pôstne obdobie. Veľkonočné trojdnie. Veľkonočné obdobie*. Typis Polyglottis Vaticanis, 1988. 2249 s. ISBN neuvedené.
- [83] *Liturgia hodín podľa rímskeho obradu III : Obdobie „cez rok“ I. – XVII. týždeň*. Typis Polyglottis Vaticanis, 1990. 2152 s. ISBN neuvedené.
- [84] *Liturgia hodín podľa rímskeho obradu IV : Obdobie „cez rok“, XVIII. – XXXIV. týždeň*. Typis Polyglottis Vaticanis 1992. 2123 s. ISBN neuvedené.
- [85] LÖSER, W. Ježíš Kristus – Syn Boží zrozený z Otce především věky : Význam výpovědi o preexistenci v současné teologii. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Věřím v Ježíše Krista, jednorozeného Syna Božího a našeho Pána*. Ronov n/D : Triality, 1997. Ročník 1. Číslo 4, s. 374 – 389. Z němčiny přeložila M. P. 102 s. ISSN -1211 – 7668.
- [86] METZ, J., B. Der zukünftige Mensch und der kommende Gott. In: *Wer ist eigentlich – Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 260 – 275. 290 s. ISBN neuvedené.
- [87] MÖLLER, J. Antworten des 19. Jahrhunderts. In: *Wer ist eigentlich – Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 165 – 177. 290 s. ISBN neuvedené.
- [88] MÜLLER, G. L. *Katholische Dogmatik : Für Studium und Praxis der Theologie*. Freiburg; Basel; Wien : Herder, 1995. 879 s. ISBN 3-451-23334-7.
- [89] NEUNER, J., ROOS, H. *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995. Z nemeckého originálu J. Neuner, H. Roos. *Der Glaube der Kirche in den Urkunden der Lehrverkündigung*, 12. vydanie. Preložil V. Mikula. 471 s. ISBN 80-7141-072-1.
- [90] NICOLAS, J. – H. *Syntéza dogmatické teologie I. : Bůh v Trojici*. Praha : Krystal OP, 2003. Edícia Theologia maior 13. Z francúzskeho originálu Synthèse dogmatique, de la Trinité à la Trinité do češtiny přeložil O. Selucký. 263 s. ISBN 80-85929-58-9.
- [91] O´ COLLINS, G., FARRUGIA, E. G. *Dizionario sintetico dei teologia*. Città del

Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 1995, s. 250. Heslo Onnipresenza. Anglický originál: A Concise Dictionary of Theology. 435 s. ISBN 88-209-2049-2.

- [92] ONDOK, J. P. Řeč o Bohu a teologické paradigma. In: *Teologický sborník : Řeč o Bohu*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. Ročník VII. Číslo 1, s. 19 – 32. 100 s. ISSN 1211-3808.
- [93] OTT, L. *Grundriß der Dogmatik*. 10. Auflage. Freiburg; Basel; Wien : Herder, 1981. 612 s. ISBN 3-451-13541-8.
- [94] PAVOL VI. Slávnostné vyznanie viery, 30.6. 1968. Vyznanie viery Božieho ľudu. In: *Modlitebník pre verejnú pobožnosť*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2001, s. 678 – 684. 712 s. ISBN 80-7162-347-4.
- [95] PETROSILLO, P. *Il Cristianesimo dalla A alla Z : Lessico della fede cristiana*. Milano : San Paolo, 1995. s. 117. Heslo Dio. 490 s. ISBN 88-215-2917-7.
- [96] POSPÍŠIL, C., V. Otec a kříž Ježíše z Nazareta. In: *Teologický sborník : Třetího dne vstal... : Víra ve vzkříšení*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. Ročník 2. Číslo 4, s. 46 – 62. 100 s. ISSN 1211-3808.
- [97] POSPÍŠIL, C. V. Boží milosrdenství jako měřítko spravedlnosti. In: *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve : Etika – věc veřejná*. Praha : Zvon, 1997. Ročník 8. Číslo 6, s. 201 – 202. 36 s. ISSN 0862-6944.
- [98] POSPÍŠIL, C. V. Opomíjený Otec a zkompromitované otcovství. In: *Teologické texty : Bůh – Otec lidí*. Praha : Vyšehradská kapitula, 1999. Ročník 10. Číslo 2, s. 38 – 42. 46 s. ISSN 0862-6944.
- [99] POSPÍŠIL, C. V. Úvahy o Věčném. In: *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve : Eschatologie – o absolutní budoucnosti*. Praha : Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, 2001. Ročník 12. Číslo 2, s. 49 – 51. 44 s. ISSN 0862-6944.
- [100] POSVÁTŇNÁ KONGREGÁCIA PRE SVIATOSTI A BOHOSLUŽBU. *Rímsky misál : Obnovený podľa rozhodnutia Druhého vatikánskeho koncilu : Uvedený do platnosti pápežom Pavlom VI*. Typis Vaticanis, 2001. 1312 s. ISBN neuvedené.
- [101] RAHNER, K. *Grundkurs des Glaubens : Einführung in den Begriff des Christentums*. Freiburg – Basel – Wien : Herder, 1976. 448 s. ISBN 3-451-17552-5.
- [102] RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Kleines theologisches Wörterbuch*. Freiburg; Basel; Wien : Herder, 1961, s. 80. Heslo Dreifaltigkeit. 397 s. ISBN neuvedené. Český preklad: TÍŽE. *Teologický slovník*. Praha : Zvon, 1996. s. 370 – 371. Heslo Trojice. Preklad z nemeckého originálu: RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Kleines theologisches Wörterbuch*. Freiburg in Breisgau : Herder, 1988. 426 s. ISBN 80-7113-088-5.
- [103] RATZINGER, J. *Einführung in das Christentum : Vorlesungen über das Apostolische Glaubensbekenntnis*. München : Kösel Verlag, 1968. 307 s. ISBN neuvedené. Český preklad: *Úvod do křesťanství*. Brno : Petrov, 1991. Křesťanská akademie v Říme 1982. 256 s. ISBN 80-85247-13-5.
- [104] RATZINGER, J. *Bóg Jezusa Chrystusa : Medytacje o Bogu Trójjedynym*. Kraków : Znak, 1995, s. 34. Preklad do poľštiny J. Zychowicz. Edícia Teologia żywa. 111 s. ISBN 83-7006-496-5.
- [105] RATZINGER, J. Důsledky víry ve stvoření. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Stvořitel nebe i země*. Ronov n/D : Triality, 1997. Ročník 1. Číslo 3, s. 241 – 252. Z nemčiny preložila M. P. 86 s. ISSN 1211 – 7668.

- [106] RATZINGER, J. BENEDIKT XVI. *Ježiš Nazaretský. II. diel : Od vstupu do Jeruzalema po zmŕtvychvstanie*. Trnava : Dobrá kniha, 2011. 315 s. ISBN 978-80-7141-721-7. Z nemčiny do slovenčiny preložil Jaroslav Cepko.
- [107] RATZINGER, J., SCHÖNBORN, CH. *Malý úvod ku Katechizmu katolíckej Cirkvi*. Bratislava : Nové Mesto, 1995. 87 s. ISBN 80-85487-27-6.
- [108] ROCCA, G. P. Tomáš Akvinský a řeč o Bohu – vznášení se nad propastí. In: *Teologický sborník : Křik země? Ekologické výzvy teologii*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. Ročník 2. Číslo 3, s. 72 – 87. 104 s. ISSN 1211-3808.
- [109] ROMBACH, H. Der Glaube an Gott und das wissenschaftliche Denken. In: *Wer ist eigentlich – Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 192 – 209. 290 s. ISBN neuvedené.
- [110] ROMIG, F. Drei Marktsteine auf dem Weg zur geistigen Erneuerung Europas. In: *Theologisches : Katholische Monatsschrift*. Lugano : Manfred Hauke, 2012. Ročník 42. Číslo 3 – 4, s. 135 – 144. 110 s. ISSN 1612-6165.
- [111] SERRETTI, M. *Il mistero della eterna generazione del Figlio*. Mursia : Pontificia Università Lateranense, 1998. 397 s. ISBN 88-465-0040-7.
- [112] SCHLETTE, H., R. Antworten der frühen Neuzeit. In: *Wer ist eigentlich – Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 153 – 164. 290 s. ISBN neuvedené.
- [113] SCHMAUS, M. *Život milosti a Milostiplná*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1978. Edícia Lux et vita 3. 263 s. ISBN neuvedené.
- [114] SCHMAUS, M. *Boh a stvorenie : Najsvätejšia Trojica*. Zväzok 2/a. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2003. 242 s. ISBN 80-7162-453-5.
- [115] SCHMIDT, P. „Veřím v Boha, Stvořitele nebe i země“. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Stvořitel nebe i země*. Ronov n/D : Triality, 1997. Ročník 1. Číslo 3. s. 253 – 265. Z francúzštiny preložila M. P. 86 s. ISSN -1211 – 7668.
- [116] SCHNEIDER, T. [Hrsg.]. *Handbuch der Dogmatik*. Düsseldorf : Patmos Verlag, 1992. 582 s. ISBN 3-491-77042-4.
- [117] SCHUMACHER, J. Tajemství Trojjediného Boha. In: *Křestanská víra ve světle současné teologie*. Praha : Křestanská akademie, 1993, s. 9 – 25. Český preklad L. Karfíková. Edícia Sborníky Křestanské akademie 7. 109 s. ISBN 80-900615-9-1.
- [118] SKOBLÍK, J. „Per se una“ neboli o sobě. In: *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve : Bůh trojjediný*. Praha : Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, 2000. Ročník 11. Číslo 4. s. 156 – 157. 44 s. ISSN 0862-6944.
- [119] SÖHNGEN, G. Świadomość istnienia Boga. In: *Dlaczego wierzymy? : 41 tez teologii fundamentalnej : Praca zbiorowa*. Warszawa : Wydawnictwo ss. Ioretanek-benedyktynek, 1969, s. 79 – 88. Z nemčiny do poľštiny preložil J. Klenowski. 400 s. ISBN neuvedené.
- [120] SPAEMANN, R. Gesichtspunkte der Philosophie. In: *Wer ist eigentlich – Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 56 – 65. 290 s. ISBN neuvedené.
- [121] SPAEMANN, R. Otázka významu slova „Bůh“. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Bůh Otec všemohoucí*. Ronov n/D : Triality, 1997. 1. ročník. Číslo 2, s. 118 – 135. 120 s. ISSN 1211-7668.

- [122] *Sväté písmo Starého i Nového zákona*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1996. 2624 s. ISBN 80-7162-152-8; 0-86516-335-9.
- [123] STAROWIEYSKI, M. *Sobory kościoła niepodzielonego : Część I – Dzieje*. Tarnów : Biblos, 1994. Edícia α – teologia dla wszystkich 2. 160 s. ISBN 83-85380-20-5.
- [124] STUBENRAUCH, B. *Dreifaltigkeit*. Herausgegeben von Wolfgang Beinert. Regensburg : Verlag Friedrich Pustet, 2002. Edícia Topos plus Taschenbücher. Band 434. 151 s. ISBN 3-7867-8434-5.
- [125] SZANISZLÓ, I. Teologický výskum právd viery v skutočnej kresťanskej slobode – 1. časť. In: *Duchovný pastier : Revue pre teológiu a duchovný život*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2013. Ročník LXXXXIV. Číslo 3 (Marec), s. 132 – 136. 50 s. ISSN 0139-861X.
- [126] ŠPÁNIK, I. Mária a Trojica v učení Jána Pavla II. Žilina : Inštitút Communio, 2013. 175 s. ISBN 978-80-970613-9-5. Edícia Studia theologica Žiliniensia. Zväzok II.
- [127] ŠPIDLÍK, T. Člověk před tajemstvím. In: *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve : Bůh trojjediný*. Praha : Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, 2000. Ročník 11. Číslo 4. s. 154 – 156. 44 s. ISSN 0862-6944.
- [128] ŠVEC, P. *Úloha teológie a Magistérium Cirkvi*. In: *Acta facultatis theologicae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*. Bratislava: Univerzita Komenského. Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, 2014. Ročník XI. Číslo 1, str. 75 – 87. ISSN 1335-8081.
- [129] TICHÝ, L. Bůh – náš Otec : Svědectví Nového zákona. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Bůh Otec všemohoucí*. Ronov n/D : Triality, 1997. 1. ročník. Číslo 2, s. 171 – 181. 120 s. ISSN 1211-7668.
- [130] ULRICH, F. Bůh náš Otec. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Bůh Otec všemohoucí*. Ronov n/D : Triality, 1997. 1. ročník. Číslo 2, s. 153 – 162. 120 s. ISSN 1211-7668.
- [131] UMLAUF, V. Filozofický spor o metaforu. In: *Teologický sborník : Athény a Jeruzalém*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1998. Ročník 4. Číslo 2, s. 3 – 19. 100 s. ISSN 1211-3808.
- [132] *Viem, komu som uveril*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1987. Z nemeckého originálu Katholischer Erwachsenenkatechismus : Das Glaubensbekenntnis der Kirche. Herausgegeben von der Deutschen Bischofskonferenz spracoval A. H. MATEJE [Anton Hlinka]. 429 s. ISBN neuvedené.
- [133] VON BALTHASAR, H. U. Boží všemohoucnost. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Bůh Otec všemohoucí*. Ronov n/D : Triality, 1997. 1. ročník. Číslo 2, s. 182 – 190. 120 s. ISSN 1211-7668.
- [134] VON BALTHASAR, H. U. Stvoření a Trojice. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Stvořitel nebe i země*. Ronov n/D : Triality, 1997. Ročník 1. Číslo 3, s. 266 – 273. Z němčiny preložil R. M. 86 s. ISSN -1211 – 7668.
- [135] VON BALTHASAR, H. U. „Bůh z Boha, světlo ze světla...“ In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Věřím v Ježíše Krista, jednorozeného Syna Božího a našeho Pána*. Ronov n/D : Triality, 1997. Ročník 1. Číslo 4, s. 331 – 336. Z němčiny preložila M. P. 102 s. ISSN - 1211 – 7668.

- [136] VON BALTHASAR, H. U. Dvě cesty k Bohu. In: *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve : Spirituální teologie*. Praha : Zvon, 1998. Ročník 9. Číslo 3, s. 74 - 76. Preložil Oto Mádr. 35 s. ISSN 0862-6944.
- [137] VORGRIMLER, H. Zusammenfassung. In: *Wer ist eigentlich - Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 277 - 285. 290 s. ISBN neuvedené.
- [138] VRAGAŠ, Š. a KOL. *Teologický a náboženský slovník. II. diel. L - Ž*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha - Vojtech, 2008, s. 68 - 69. Heslo Modalizmus. 439 s. ISBN 978-80-7162-734-0.
- [139] VRABLEC, J. *O otázkach viery : Prednášky podľa kardinála Ratzingera*. Bratislava : Lúč, 1992. 149 s. ISBN 80-7114-066-X.
- [140] WALLNER, K. J. *Gott als eschaton : Trinitarische Dramatik als Voraussetzung göttlicher Universalität bei Hans Urs von Balthasar*. Heiligenkreuz/Wien : Verein der Heiligenkreuzer Hochschulfreunde, 1992. 425 s. ISBN neuvedené.
- [141] WELTE, B. Antworten der Hochscholastik. In: *Wer ist eigentlich - Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 145 - 152. 290 s. ISBN neuvedené.
- [142] WĘCŁAWSKI, T. *Chrystus naszej wiary*. Poznań : Papieski wydzał teologiczny, 1994. 173 s. ISBN 83-86360-03-8.
- [143] ZUBERBIER A KOL. *Słownik teologiczny*. Druhé rozšírené vydanie. Katowice : Księgarnia św. Jacka, 1998, s. 69. Heslo Bóg. 744 s. ISBN 83-7030.
- [144] ZVĚŘINA, J. *Teologie agapé : Dogmatika : Svazek I*. Praha : Scriptum, 1992. 424 s. ISBN 80-85528-19-3.

Mons. prof. ThDr. Jozef Krupa, PhD., je vedúcim Katedry dogmatickej teológie na Rímskokatolíckej Cyrilometodskej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, kde prednáša dogmatickú teológiu, ekumenizmus a misiológiu.